

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 11.

November 1924.

6. aastakäik.

Sisu: Inimese arenemine ja emakeele mõju sellele — Prof. P. Pöld. Füüsika üldhariduslikus keskkoolis — V. Erlemann. Looduslooliste ekskursioonide küsimusest — A. Janson. Võimlemine ja võimlemispeed — Alide Laarman. Soome-Ugri II. hariduskongress. Riigi ja omavalitsuste teenijate pensioniseadus. Arvuõpetuslikust koolikirjandusest — P. Kolts. Organisationsoonide teated. Kroonika. Karskus. Toimetusele saadetud kirjandus. Õienduseks.

Jnimese arenemine ja emakeele mõju sellele.

Prof. P. Pöld.

Jnimene tuleb ilmale kehaehituse ja vaimulaadi poolest valmimatuna olevusena, kellel ainult tarvis kasvada, et oma täit suurust kätte saada. Ta sünnib ainult *võimalustega* täisnimeseks kujuneda. Kehaliselt, ehk küll kõigi tähtsamate orgaanidega varustatud, teeb inimene emahüst lahkudes veel silmapaistvaid muutusi läbi nii keha proportsioonides, kui ka sisemises stuktuuris. Tarvis tõenduseks ainult meele tuletada krõmpsluu luunemist, hammaste ilnumist suhu, peaaju liikumiskeskkohtade valmimist ja sugupoole mitmesuguste tunnuste juuretulemist. Hingeliselt aga toob laps sündides kaasa täies funktsioonivõimuses õige vähe — eestkätt loomalise toitmise ja ihusoojusealhoiuga ühendusesolevad automaatsed ja instinktiivsed liigutused, nagu hingamine, aevastamine, haigutamine, köhimine, imemine, hammustamine, lakkumine, neelamine ja mõned meelterefleksid. Vastsündinud laps reageerib silmade kinnipanismisega heledale valgusele: tõmbab käe kokku peopesa puudutamisel; kisub näo krimpsu, kui hiniini keele peale panna; ta hakkab näpistamisel

valu tundes kisendama; sedasama teeb ta, kui nälg ja külm temale vaeva teevad. Mis veel muud tema juures võib tähele panna, on paari sõnaga ära öeldud: ta sirutab ja painutab liikmeid, liigutab silmi, aga õige iseäralikult, nõnda et üks ülesse teine alla, üks paemale, teine paremale poole võib pöördunud olla. Mõned vaatlejad on tema juures juba esimestel päevadel vannis olles midagi naeratusesarnast märganud, teised pea ärapäramist ema rinna juurest pärast imemist, ema rinna poole pööramist selle lähedusse toomisel.

Kõik hingelised põhifunktsioonid, nagu otstarbekohane meelte tarvitamine ja meeleline tajumine, tähelepanuga vaatlemine, mälu (assotsiatsioonid), ettekujutuste reprodutseerimine, fantaasia, tundmused, ihaldused ja tahtmised, mõtlemine tekivad lapse juures alles kolmelneljal esimesel eluaastal, kuna järgnevates eajärkudes nende tegevuste täienemine edasi kestab ja alles täisealiseks saamisel inimene oma iseloomu kui ka võimiste poolest kindla kuju omandab. Teatavas järjekorras astuvad need

funktsioonid esile. Mis elu alalhoiu seisukohalt tarvilikum, ilmut varemalt: haistmine, maitsmine, temperatuuri-, rõhu- ja valutundmine enne nägemist ja kuulmist ning aktiivset kobamist, ruumitajumine enne ajatajumist, vormitundmine enne värvitundmist, roomamine enne käimist, kõnest arusaamine enne aktiivset rääkimist. Igal funktsioonil näib oma eriline arenemisaeg (või arenemisajad) olevat, millal ta teadvuses esipinnale astub, seal valdavaks või ülekaaluvaks tegevuseks on, et siis jälle tagasi astuda ja mõnele teisele ruumi anda. On aeg lapse esimeses eluaastas, kus ta kõike, mis kätte juhtub, või õigemini, suu piirkonda ulatab, suhu topib, et seda huultega kobada; aeg, kus ta kõiksuguste asjade järele haarab, et neid katsuda ja käperdada: siin on veel tegemist kobamis-meele ja sellega ühenduseolevate mitmesuguste assotsiatsioonide harjutusega. Meie võime kõneleda lapse kujunemises erilisest roomamise-, jooksmise-, ronimise-, sõnade kordamise-, asjade nime järele küsimise, mispärast-küsimise ajajärgust. Fantaasia arenemises näit. konstateeritakse kahte tõusupunkti: 6—7 aastani ja siis sugulise küpsemise ajajärgus jne. Asi näib nõnda olevat, et uue võimise omandamine ehk olemasoleva differentseerimine ja laiendamine uutele aladele ning uute funktsioonide kätteharjutamine erilist pingutust nõuab, millele järgneb loomulikult teatav puhkus, kus saadud oskuseid kasutatakse ja sel teel suuremal määral automatiseeritakse. Kõik see toob niibasti üldisesse arenemisesse, kui ka iga üksiku funktsiooni kujunemisesse, teatava võnkumise, lainetuse, periooditsiteedi, mis inimese kasvamisele otse iseloomustav.

Mis on aga see, mis kihutab sellele kujunemisele? Kahtlemata mingi sisemine, inimeses eneses peituv jõud, võiks ütelda, vanematelt saadud elutõuge, eluenergia. Mis määrab selle juures iga üksiku indiviidu iseäralise kuju, tema funktsioonide erilised omadused ja iselaadi? See tegur peitub teatavates, vanematelt päritud seadetes *dispositsioonides*, mingisugustes struktuurilistes põhialustes, mida lähemalt

mitte ei saa ära määrata ega kindlaks teha. Dispositsioonid on ainult võimalused teatavaks arenemiseks, mitte mingi etteseatud kindlajooneline plaan, mis arenemisel esile tuleb ja nähtavaks saab; neid tuleb mõista kui ebamäärast kalduvust mingi suunale, mis oma sisu ja oma lähema kuju nende tingimuste järele omandab, mis ümbruskond arenemisele pakub. Et võimalus võimiseks, latentne kalduvus tegevaks funktsiooniks saaks, peab välisilm oma äritustega päritud aluseid puutama, peab neid reageerima panema. Ärituste laadi järele kujuneb siis ka kalduvuse erilise kuju, kuid millegiks täiesti vastupidiseks, teiselt pinnalt päritolevaks ei või kalduvus ometi mitte saada: ta on arenemissuuna külge köidetud, mille poole dispositsioon näitab. Meie võime seega ühes *William Sterniga* ütelda, et arenemine on päritud dispositsioonide ja väliste edenemistingimuste konvergentsi, lõikumise tulemus, kusjuures *E. Meumanniga* kinnitame, et pärivusel selles domineeriv osa on.

Mis inimese põhidispositsioonideks arvata, sellele küsimusele ei hakka meie siin vastust otsima, seda enam, et see üks psühholoogia tumedamate ja vähe selgitatud küsimustest on. Nii-samuti ei taha meie lähemalt inimese arenemise üksikasjadesse tungida, vaid piirdume kongressi ettekande kitsaid raame silmas pidades, nende üldiste märkustega, mis eelpool tehtud. Et meil ülesandeks on jälgida emakeele mõju inimese arenemisele, siis tahame ära tähendada tema keelelise edenemise peamomendid, et nende najal see mõju kindlaks teha. Sest kusagil ei saa meie „nii vahetumalt ja nii kergelt vaimliselt kasvava lapse inimeseks-saamist jälgida, kui keele arenemises“ (K. Bühler).

Oma käsitluses tahame samastada emakeele mõju *keele* mõjuga üldse. Sest see keel, millesse lapse keeleline arenemine suubub, mis temale *keeleks*, s. t., õieti artikuleeritud, grammatiliselt flekteeritud, süntaktiliselt järjestatud, sõnastikuliselt asjakohaselt tarvitatud sõnaliseks tundmuste ja tahete väljendajaks, teiste hingeelu mõjustajaks ja tunnetatud asjaolude kujutajaks saab,

ongi tema emakeel. Harilikult räägib ka ema lapsega seda keelt ja kõnelevad ümbruse inimesed temaga sedasama, mispärast inimese esimest ehk põhi-keelt on hakatud emakeeleks ehk kodukeeleks hütudma. Ka on üldiselt ema ja lähem ümbrus need tegurid, mis selle keele edenemisele kõige suuremat mõju avaldavad.

Inimese keeleline arenemine hakkab peale, tema esimese kisaga, millega ta ilma astub. Kas see kisa ka midagi väljendab, kas ta mingi ebalusti tundmusel põhjeneb, või ainult puhtfüsioloogilist otstarvet täidab kopsu õhuga täita, see on lahtine küsimus. Kuid kindel on igatahes, et see kisa varsti väljendusvahendiks muutub, mis vanematele ja lapse eest hoolitsejatele tema tarvidusi peab teatama. Ta on ebalusti avaldus, mis tekib juba kergetel hingamise takistustel, nälja, jänu, külma ja märja tundmisel, rõhumisel, liikumise takistustel ja muskliväsitusel. Hääleliselt on see keel õige vaene. Siin esinevad mõned üksikud häälikud nagu *a, ä, u*, mille vahele sekka *h*-aspiratsioon kuulub (*äbä*, või diftongid *üä, öä*). Alguses on kisa nututa, siis tuleb nutt juure 3—20 nädala jooksul. Mõned emad arvavad kisas teatavaid varjundeid kuulvat, mille järele nad aru saavad, kas laps süüa või magada tahab, või on temal külm või mingi valu. Kuid lähemalt ei ole keegi veel mitte neid varjundeid kirjeldanud.

Mõnutunnete jaoks lapsel esialgul keelelist väljendust ei ole, küll aga avalduvad need vähem mõjuvalt miimiliselt ja pantomiimiliselt, s.o., naeratavas ilmes ja mänglevates liigutustes. Umbes kolmandama kuu algusel omandab laps ka mõnutunnetele häälitsemise. See sünnib n. n. *koogamise* (Lallen) kaudu. Laps hakkab, kui temal hea meeleolu, kõiksuguseid hääli kuuldavale tooma, mis vastandina nutukisale foneetiliselt *õige mitmekesised* on. Siin kuuleme kõiki neid hääli, vokaale ja konsonante, mida ise omas keeles tarvitame, kuuleme õieti kõigisuguste keelte hääli, kuuleme hääli, mida olevates keeltes ette ei tule, või mis oma laksutamisega, rõhkimisega, kuristamisega meele tuletavad mõnda Aafrika rahvaste hääldamist.

Huvitav on selle juures konstateerida, et *lapsed* olgu see Hiinas, Jaapanis, Lapi- või Inglise- või Eestimaal, *kõik ühte viisi koogavad*, mis varemalt valitsenud teooria vastu kõneleb, nagu oleks inimesel dispositsioon just teatava keele jaoks päritud.

Kui koogamisele seletust otsida, siis tuleb teda õieti *mänguks* pidada, mille otstarbeks keele organide harjutamine, eriti keelemotoorsete liigutuste assotsieerimine teatavate hääletega ja ümberpöörduvalt, teatavate häälte assotsieerimine kindlate rääkimisliigutustega. Selle põhjal võimaldub lapsele teiste inimeste, täiskasvanute ja rääkijate laste häälele ja sõnade järeleaimamine ja järeleütlemine, mis üks tähtsamatest keele omandamise teedest.

See järeleütlemine aga ei ole sugugi mitte kerge ja laps hakkab sellega vähehaaval alles esimese aasta teisel poolel korda saama. Ometi on seda üksikud uurijad arukordselt vara (3- ja 4-kuuliste juures) konstateerida võinud õige lihtsa koogamissõna (näit. *äbä*) kordamises. Ka referent on paari oma lapse juures enne poolt aastat midagi sarnast leidnud. Nimelt on lapse öeldud koogamissõna (lihtsa *ää-ää*) kordamine täiskasvanu poolt viinud lapse oma ütelse kordamisele ja on võinud tekkida mõlemate vahel kõige algkujulisem jutuajamine-mäng, kus üks teisele nagu vastukajaks.

Asi on veel selle poolest huvitav, et laps sel ajal juba mingisugusel viisil näib täiskasvanud inimest mõistvat, ja vististi on see arusaamine oma alguse poolest vanem, kui esimene lihtsam hääle järeleütlemine, nagu ülepea ka teiste kõnест ja sõnadest arusaamine varemalt lapse juures esile tuleb, kui aktiivne rääkimine.

Üks sarnase algelise arusaamise eelastmetest on see, kui väike laps esimestel elukuudel ema heatoonilise jutuga ennast laseb vaigistada või kui vihane taplev hääle tema nutma paneb.

Juba 5-dal kuul on niikaugele saadud, et laps kella pendeli liikumist vaatleb, selle hääle „tik-tak“, mida täiskasvanu omalt poolt kordab, tähele hakkab panema ja liikuva pendli ette-

kujutuse kõlakujuuga „tik-tak“ ühendab nõnda, et kui temalt küsida: „kus on tik-tak?“ tema pilgud kella poole pöörab. Ka õpib laps õige vara käsu peale „tee palu-palu,“ ütle adah-adah!“ (jumalagajätmiseks) kätte õpetatud liigutustega vastama. Sarnase keelest arusaamise juures ripub, nagu Bühler näitab, terve vastava häälikkompleksi mõju mingi domineerivast vokaalist või karakteristlikust sõnast, kui kätteõpetatud asi mitme sõnaga välja öeldakse. Lapse arusaamise tõstmiseks aitavad ühtlasi kaasa näo- ja muud liigutused nende juures, kes lapsega räägivad. Võib olla põhjened lapse arusaamine vihasest näost, lahkest ildest, tõrelevalt häälest, nutust selle juures koostöötavate närvikeskkohtade päritud koordinatsioonil (koostöötamisel), nii et asjaomane väline mulje ehk tajumus tema juures vastava reaktsiooni naeratuses, nutus j. m. välja kutsub.

Esimesi sõnu rääkima, millega kindel tähendus ühendatud, hakkab normaalne laps varemalt $\frac{3}{4}$ -aastaselt, hiljemalt teise aasta lõpul. Need esimesed aktiivselt räägitud sõnad on oma häälte poolest õige lihtsad ja, mis jällegi huvitav, kõigi rahvaste laste juures oma hääle laadilt sarnased, nagu koogamiskeeleski. Neis esinevad mitmesugused huul- ja hammas-umbhäälikud ühenduses vokaalidega. Sel kombel moodustatud silp on sõnas korratud, või kahekordselt korratud, nagu näit. sõnades *näm-näm, mam-mam, nanana, tata, vau-vau*. Osalt on need sõnad onomatopoeetilised sünnitused, mis teatavate tegevuste või loomade ja loodus-hääli järele aimavad, osalt koogamisel loodud häälik-kompleksi ühendamine mingi tähendusega, mis eriti siis sellele kompleksile külge jääb, kui vanemad sellega tähendatud soovi mõistnud ja rahuldanud. Osalt hakkab laps sõnu, millega ta juba, enne kui ta neid välja ütelda saab, kindla tähenduse ühendanud (tule-tame meele lapse arusaamist keelest enne rääkimist), täiskasvanutele järele kõnelema, kord puudulikult, mõned häälikud välja jättes, mõned ümber moonutades (näit. „r“ asemel „l“, „k“ asemel „t“ j. m.), kord täiesti korrektselt (näit. *nina*) hääldades.

Need esimesed sõnad väljendavad lapse soove ja affekte, ei ole aga veel mitte mingi asjaolu konstateerimised. *Mam-mam* tähendab süüa tahtmist või headmeelt selle saamise üle; *vau-vau* ei ole mitte niipalju „see on koer,“ vaid tähendab rõõmu selle nähtuskompleksi silma ette tulemise ja kui tuttava äratundmise üle; „tooli“ ütleb, et laps toolile tahab, või tool laua juure toodagu, või laps toolil seistes rõõmustab. Vanemad saavad sellest, mis laps ütelda tahab, harilikult selle järele aru, kuhu lapse pilgud pööratud, mis tema ilme ja liigutused tähendavad. Kuigi need esimesed sõnad, nagu öeldud, kõigi laste juures foneetiliselt samad, annab enamasti *iga laps neile oma tähenduse*. Ühtlus, nii palju kui teda leida, põhjened vanemate inimeste mõjul, kes ka laste keele traditsiooni mõne asja nimetusel edasi kannavad näit. koer ikka *vau-vau, lehm— mu-mu j. m.*

Üleminek sellelt keelelt täiskasvanute keelele sünnib ühe lapse juures kiiremini, teise juures aeglasemalt. On juhtumisi, kus lapsed kaua ja visalt omast keelest kinni peavad ja siis õige lühikeses ajaga täiskasvanute sõnad tarvitusele võtavad. Pikemat aega on lapse sõnatagavara aga õige väikene. Sest enne kui päris rääkimis-periood alata võib, kus keele omandamine huvi keskkohta nihkub, peab laps veel käimise ära õppima, mis talt palju jõudu ja aega nõuab ja, kui üks inimeseks saamise tähtsamatest toimetustest, tema tähelepanu täielikult valdab. Ka peab laps enne seda vaimliselt nii kaugele arenenud olema, et ta oma tajumistel asju olgugi mingi ebamäärases üldkujus eraldada (isoleerida) suudab. See hakkab küll juba kolmandal kuul piimapudeli, oma ema ja hoidja äratundmisega peale, kuid jõuab suuremale täiusele alles esimese aasta lõpul ja teise algul.

Selle võimise peale võib siis tugeada ka üks järgnevatest silmapaistvamatest sammudest lapse keelelises edenemises, nimelt, selle teadvuse tekkimine tema juures, et *iga sõna mingi asja tähendab*, et teatav häälikkompleks mingi asja edustab, tema asetäitjaks on, et nimega asju mõeldakse, teiste sõnadega, et

sõnal oma *nimetusfunktsioon* (Nennfunktion) on. Kuidas see teadvus tekib, on üks keerulisematest küsimustest, mida meie harutama ei hakka. Meie konstateerime ainult, et sarnane ilmutus lapsele kord osaks saab ja see paneb tema lõpmatalt küsima asjade nime järele, tekitab tema juures mingisuguse „nimetamishäda“ (Bühler), mis rahuldust nõuab. Laps püüab neid üldkujundeid, mis tema meelelistes mul-

jetes tajub, selgitada, korraldada, neid omas teadvuses mäluliselt fikseerida. Ta teeb seda nime kaudu, mis ta asjadele annab, saades neid nimetusi täiskasvanuult, aidates ka iseennast sel teel, et tajutaval nähtusel mingisuguse sarnaduse leides (olguigi õige põhjendamatu) juba nimepidi tuttava nähtusega, lihtsalt sama nimega tema nimetab.

(Järgneb).

Füüsika üldhariduslikus keskkoolis.*)

V. Erlemann.

Lühikeses referaadis on võimalik füüsika õpetamise arenemist, tema meetodilist käsitamist ja sellega seotut ainult lühidalt ja kõige populaarsemal kujul puudutada. Siin võime ainult tema arenemise sihti, eesmärki, meie õpetajate püüdeid ja praegust momenti vähe valgustada ja mõningaid järeldusi teha.

Möödunud aastasajal oli füüsika õpetamine kaunis madalal järjel, nimelt Venemaal; aine ise ei olnud meetodiliselt läbi töötatud, aparaadid olid halvemad ülikooli aparaatide mudelid, ja selle aine õpetamine oli usaldatud suuremalt jaolt õpetajate kätte, kes tundsid rohkem huvi matemaatika vastu. Valitses vaade, et füüsikal on ainult tehniline tähtsus, ja selle tõttu anti temale ainult reaalarus tähtsam koht.

Alles läinud aastasaja lõpul hakati laiemalt füüsika õpetamise meetodidele rõhku panema. See sai alguse suurematest ülikooli linnadest. Seal ühinesid kesk- ja ülikooli õpetajad ringideks, informeerisid teineteist oma tegevuse üle ja käsitasid füüsika õpetamise meetode ja ta edusamme välismaadel. Varsti sai ka laiematele hulkadele selgeks, et modern-meetodiliselt läbitöötatud füüsikaõpetamine ei anna mitte üksnes igapäevases elus tarvivate teadmisteid, vaid et füüsika on tähtis nurgakivi üldises hariduses, et füüsikal, kui sel ajal ainukesel keskkoolides laiemal

ulatusel käsitataval eksakt-loodusteaduse alal, on ülesanne haritud põlve eksakt-loodusteaduse uurimuste meetodiga tutvustada, ja just neid, kes ülikoolis loodusteadusega enam tegemist ei tee, nagu teoloogid, filosoofid jne.

Hakati aru saama, et uuemale füüsikaõpetamisele ka klassikagümnaasiumis väärilise koha peab andma, sest humanitaarkooli karakteriseerib, mitte ainult keelteõppimine, mitte ainult ainetevalik, vaid suurel määral ainetee meetodiline käsitsemine. Laialt tuntud Poske ajakiri on mõjunud palju selleks kaasa, et füüsikat hakati, kui humanitaarainet, tunnustama.

Nii näeme siis, et juba enne ilma sõda Venemaal ka klassikagümnaasiumides osutati füüsikale suurt tähelepanu ja suurendati tundide arv 9-sa, greeka-keeleta gümnaasiumides 10 tunni peale. Kindel on, et selles sihis edasi oleks mindud, kui mitte revolutsioon ja ühtluskool seda poleks takistanud: selles sihis töötas ilma sõja algul Peterburis komisjon, mis pidi kokku seadma uued füüsika õppekavad ja millest ma osa võtsin.

Vene pärandusele algasime meie ehitama oma Eesti kooli. Ühtluskooli teostamisel toodi võõrad keeled ja ka uued ained keskkooli, ja me näeme, et keskkool on koormatud ainetega. Võõrad keeled ei ole võitnud selle juures: keele algmõistetega seotud tuupimine on nihtatud ettepoole, kuna õpilane siin nõuab

*) IV. üleriikl. mat. füüs. ja kosmogr. õpet. kongressil peetud referaat.

rohkem sisulist vaimlist toitu, ja keskkoolis tuleb kulutada keele enesele palju energiat, nii et keele kaudu lääneeuroopa või antiikilma literatuuriga tutvustamine tahaplaanile jääb. Küll on aga mõned teised ained, mis enne seisis keskkoolis esimestel kohtadel, sellejuures kannatanud. Füüsika keskkooliõppekavade kokkuseadmisel on, vähemalt humanitaarharus, talitanud võõrasemakäsi: on vähendatud tundide arv, toodud tunnid ettepoole, mil õpilased on vähem arenenud, füüsika on liidetud appendiksena looduslooga ja teda ei hinnata ka enam küpsustunnistustel iseseisva ainaena.

Nagu me revolutsiooni puhul oma ilmavaate revideerimisele võtame, nii peame ka kooli revolutsiooni või evolutsiooni ajal eneselt küsima, mis me tahame kätte saada oma füüsika õpetusega, kuidas me selle kätte võime saada ja mis meil on tarvis selleks.

Üldharidusliku kooli eesmärk on ka praegu õpilasi harmooniliselt arendada ja neid valmistada ette teaduslikuks tööks ülikoolis; seda eesmärki peab füüsika, nagu iga teine õppeaine, püüdma kätte saada ja leidma nii palju käsitamist, kui palju ta suudab ülaltoodud eesmärgi kättesaamiseks kaasa aidata. Eriti peab füüsika puudutama põhimõtteid, mis tarvilikud on modern-ilmavaate arendamiseks ja ka valgustama praktilis-tehnilisi küsimusi, millega on tegemist igapäevases elus.

Kuna mitmete ainete õpetamisel valmis tõed kantakse ette ja võetakse vastu ainult kõrva kaudu ja arendatakse enam mälu ja antud tõdede kombinatsioone, püüab füüsika arendada iseseisvat vaatlemist ja kriitilist mõtlemist. Füüsikalised tõed, ehk mis meie vähemalt peame selleks, antakse õpilastele kätte valmi-matult kujul ja illustreeritakse võib olla pärast katse abil, kus see võimalik, seal peab õpilane katsest välja minnes ise õppima vaatlema, ja õpetaja juhatusel ja tema abiga leidma loogilise sideme

nähtuste ja põhjuste vahel, kui võimalik, ka arvulise olenevuse, et kindlaks teha maksev loodusseadus. Ta peab õppima leidma nähtuste jaoks seletuse, mis oleks küllalt rahuldav tema teadmiste kohaselt. Nii teostatakse töökooli põhimõtted füüsika õpetamisel, õpilane tutvustatakse järkjärgult eksaktteaduste uurimis-metoodiga ja valmistatakse ette ülikoolile. Muidugi oleks ju veel parem, kui õpilased võiksid teha tähtsamaid põhikatteid ise, kui oleks ruum selleks auditooriumi kõrval, kus õpilased ühel frondil lihtsate sellekohaste aparaatidega nähtuseid võiksid läbi uurida, ja siis teeksid kokkuvõtted ja järeldused, kuid see labaratoorne meetod ei ole üldiselt läbiviidav meil praegu ega lähemas tulevikus.

Niisugune uue materjali läbivõtmine nõuab aga aega palju rohkem, kui vana katsetega illustreeritud seletamine. Siin peab kabinet olema varustatud tarviliikumate aparaatidega, õpetaja meetoodiliselt jettevalmistatud ja hästi tundma aparaate, a katsed peavad olema mitmekordselt läbi proovitud.

Vaatamata sellele, kas õperaamat õpetaja poolt tarvitatud aparaatide, katsete ja meetoodiga enam-vähem kokkukõlas või mitte, on tungivalt soovitatav, et klassitöö tagajärjed ülesse tähendatakse lühidalt sõnade ja jooniste abil, järgmiseks tunniks puhtasse kaustikusse kantakse, et kaustik kaasa võetakse igaks tunniks ja kontrollleeritakse õpetaja poolt vähemalt küsimise juures; see sunnib õpilase ka kodus iseseisvat tööd tegema ja igaks tunniks end valmistama ette. Erilise tähelepanu peab andma sellejuures joonistele, mis tihti edasiannavad nähtuse käigu skemaatiliselt ja sõnade aset täidavad, ja ühtlasi võimaldavad õpilase arusaamise õige hindamise, kui tema seletus on segane. See nõuab muidugi, et õpetaja mõistaks ise kriiti hästi tarvitada ja oma jooniseid peen-susteni läbi mõtelda. (Järgneb).



Looduslooliste ekskursioonide küsimusest.

Prof. M. Janson. Tõlkinud L. Teder.

(Järg).

Peale sellise väljatöötamatuse paljude tihti harilikuimate ilmingute alal, on terve rida teaduslikuist uuringuist hoopis puutumatu küsimusi. Olukord, et meie tähelepanu võib olla pole tegutsenud nende suunas kunagi, ei eita veel nende olemasolu. Nii juhtub tihti, et nimelt sellised, meie arvates tähtsusetud küsimused, valdavad vaid laste teadvuse; näiteks küsimus, miks on selgroolistel kaks mitte kas või kolm paari jäsmeid? Prof. Shimkeevitsh loetleb juba nimetatud artiklis „Bioloogiliste ilmingute seaduspärasusest“ terve rea selliseid küsimusi.

Miks tüübistab pingjoonelisi toruline ergukava, lüljalgseid aga ganglioniline ketikene? Miks iseloomustab alamaid Matazoa'sid kiirne sümmeetria, kõrgemaid kaksrealine ja limuliste enamikku kakssümmeetriline elundite sead? Miks ilmneb kakssümmeetriliste vormide juures orgaanide realine korduvus üldse ja metameeria eriti?

Kõik sarnased küsimused oma vormi „miks“-iga, nõudvaga olenemisseletust, toovad esile püüde varustada sellisega, mis teadusliku ettevalmistuse puudulikkusel ja teaduslikus meetodis treenerimatusele omas fantaasialikkuses juhib tihti mõttetumale tõendusile, näiteks sellisele, et „haikalal vahejuhusena karpkalast ei ole lõpuste kaanekesi, vaid ta omab pea tagupoolel viis lõpuspilu sel põhjusel, et ta omil kiiretel liigutusil neid kaanekesi küllalt hästi ei saaks laiutada.“ *)

Ning pole asjatu tähendada et bioloogiline suund koolis esitab nii õpetajaile, kui ka õpilastele kuipaljutahes küllaldaselt määralt komistavat pinda, et kalduda ülaltoodud seletuste poole.

Kui õpetajaid ja kasvatajaid ikka on varitsemas hädaoht veetlevuse hoos kalduda puudulikult põhjendatud seletustele ja üldistusile, kaotades hästi kritiseerivalt õiendatud faktide pinna, mis rääkida siis veel lastest, kel vähe fakte ja vähe koge-

musi teha tuletusi. On selge, et kõige enne vaja varustamist materjaliga ja kasvatada harjumust tõsiseks, meetodseks, mõtlilikuks tööks. Need ülesanded pole aga hoopis juba nii ahtakesed, et neid võiks pidada teostatavaks õpetuse esimesil astmeil.

Kui seejuures loetakse oletatavaks õigusega, et juba teisel — kolmandal loodusloo õppeaastal juhitakse laps sellisesse bioloogia ilma, millisena omame seda praegu. See on kõikjalt ja terviklikult mõtlilikude ehitelude ilm, mõtte vägevate kontsentratsioonide ilm, kunas antud ilmingust kui keskkohast jooneldatakse kiired, mis ühendavad ilmingu, näiteks taime, kõige ümbritsevaga, kuhu kuuluvad: aiad, teed, seinad, rohud, teised taimed, vihmaussid, väikesed putukad õites, söökiotsivad loomad, inimene, maapind, vesi, õhk, valgus, soojus, ta enda sisemine ja välimine ehitus jne. jne., *) kusjuures kõik need raadiuskiired läbistuvad mõtlilikult ühes suunas, ja kohe jälle mõte pöördub tagasi keskkohata, et uuesti liikuda teisel raadiusel.

Ainult too, kes on püüdnud teha läbi selle mõttekeskenduse kas või ainult mõne minuti kestel, teab, kui ülliraske see on, ja kui suur ja kestev peab olema treenerimine ses suunas, et õppida kalduma andmast voli mõttele olla pinnaline ja eemalduda hoopis valitud keskilmingust. Ehitelu viis ise, kui ta ei sünni vaid shabloonselt, osutab tingimatult sinna, et kõik bioloogilised pildid, nagu ülalesiteldud „säask“ või „piimanõges“ on vaidlematult subjektiivist ja mõtliliku iseloomu.

Edasi kiindudes hoolsamalt Pinkeevitshi, Jefiimovi**) õpetusisse, ehiteldud Lajevsky analoogial, peab olema märgatav meile too imesteldav peensus, milliselt on töötatud läbi õpetaja küsimused

*) Vaata, eeskujulik tund: Лай „Глухая крапива“, в его „Методике естество“, или в извлечении, даваемой Пинкевичем в „Метод. нач. курса естество.“

**) Пинкевич стр. 237 — 266.

*) Vaata Проф. А. П. Пинкевич „Методика начального курса естествоведения“, изд. И. Госиздат. 1922 г., kus ta toob selie näite.

ja järjend, milles need küsimused esiteldakse õpilasile. Viimasile jääb vaid istuda vaiksel omil kohtadel ja kosta targalt kõik küsimused. Ja hoolimata sellest, et nende kogu organism on täis tungivat püüet tegevusele, võimalikult selgetele ja uutele emotsioonidele, sunnitakse neid tegema pingulist, mõtlikku tööd keha olles tegevusetu. Võimne sellistliiki tööks on täiskasvanu, treeneeritud alalistes harjutustes ja kauaaegses uurimistöös üksikute ilmingute alal. Püüdel leida põhiolu ilmingust, mille esilemanujaiks on eelnimetatud „tajumisinstinkti tumedad ained,“ otsides nende intiimist tähendust, inimesele võib avaneda võimalus intuiitiivsel läbinägemisel puutuda kokku eluliikumise endaga, hetkuks võib näia olevat kistud kaasa ta voolust.*)

Kasutades ilmingute vastassuhete mitmesugused üksikasjad, kõik orgaanide ehituse ja tegevuse erisused, rakendades kõik andmed oma katsete ja instinkti alalt, võib inimene igatseda tungida edasigi, ellu endasse, purjetades nägijuse avaralt laiutatud tiivul.***) Niisuguses nägijuse vaikuses võivad kõlada tõelikaardelised helid, ja selles kõik just on sellise katse mõõtmatu väärtus, kõrgeimate vaimustuste vahenditu elamus, teise ilma ennustus, teostuv inimhinge kõrgusilt. See koitvusemoment on eraldamatu suurest emotsionaalsest tõusust, mis avab nii kõrgeid ardeid, et üleelajal tekib tungiv tarve kutsuda sellele koitvusele ka teisi. Ta tahaks anda võimaluse ka teistele tõsta tumeda loori äärekenne, mis katab hääbumatult ahvatlevat põhialadust. Nende koitvuste pehmel ja läbistaval valgusel mõistetakse kõiki looduselu ilminguid innukaima sümpaatia vaimus, ja arusaadav on tahtetu püüet kutsuda ka lapsi ilmingute süüvinud, läbituntud mõistmisele, tolle laia silmapiiri eeskujul, millest unistavalt jutlesid väljavõtted õppekäikude tähtsusest. Kirjanduses kõneldakse palju „inimese ja looduse vahel kõrvaldatud sidemete jaluleseadmisest“, „loodus-

tunde“ vajadusest esimesele. Aga kui see on nii, kui õpetaja ideaaliks on nimelt need küündivuste kõrgused, siis tutvub ka tee, millist vaja minna. Omas arenemises peab ta esmimalt kokkukõlastuma nende astetega, millest läbistub normaalselt arenev inimene, ja ta peab vastama tingimatult lapse tarvetele ja nõuetele, tolele arenemisastmele, millisel nad just on.

„Millele inimene ka ei püüaks omal hooel lapse eest“ räägib Pestalozzi, „ei ta või teha suuremat kui toetada last neis jõupingutuses, mida teeb laps ise enda arendamiseks. Täita see ülesanne nii, et muljed, mille omab laps, vastaksid juba esinevate võimete kasvule ja iseloomule ja harmoneeriks nendega — see on kasvatus suur saladus.“*)

Kui anname lastele aegsetult selle, mille täiuslik omändamine käib üle jõu neile, ei raiska me seega ainult kallist aega, vaid teeme pealegi sügaveitavat tööd, kutsudes tegevusse protsessi, mis loomulikult ei või jõuda omale lõpplahendusele, võib vaid moonuda me käsitusel. Kuid aegsetult antud üldistus võib rikkuda maitse jäädvalt, ja õpetada kergevaatlikkusele ja edevale hõljumisele faktide pinnaldil. Selge on, et laps enda tulevaseks tegelaseks kujunemisperiodil ei vaja mõtlikke skeeme, vaid fakte, oskust töötada, tegutseda nende faktidega. Tegutsev, tundev, mõtleval olevus vajab kõike, mis võib suurendada ta andeid ja võimalusi iseseisvaks ilmistumiseks neis kolmes sfääris. Vaheti, kui vaatame Lay pilti „Piimanõges“ ja andvustume küsimusega, mis võivad teha seal lapsed, kui iseseisvalt nad võivad ilmistada seal oma aktiivsust, siis näeme, et selles eranditult intellektuaalses ilmas nad on määratud täielikule füüsilisele liikumatusele, nad peavad end pidama üleval rahulikult, jälgima alandlikult õpetaja juhtnõorele.

See eranditu intellektuaalsus rõhutub veel enam seega, et rääkida vähegi tõsiselt Lay tunni emotsionaalsest küljest ei tule siin sugugi. Keset pingulist intellektuaalist tööd ei kujuta endast väike tunnisesiteldud luulepala midagi uut,

*) А. Бергсон „Творческая эволюция“, „Материя и память“.

**) А. Пуанкаре „Наука и метод“ СПб. 1910 г. гл. III. „Математическое творчество“ iseäranis lhk., kus ta räägib intuitsioonist.

*) Цитировано по Созонову „К вопросу о роли естествознания в школе.“

peale vast lühikese puhke ja jällegi materjali kindlustava momendi. Pinkevõtshi ja Efiimovi tundides puuduvad isegi need osakesed tunnet, mis on arusaadav tolles puhtmõtliku töö atmosfääris, milles toimivad need autorid.

Kuid emotsioonid on just need ukсед, mille kaudu võidakс pääseda laste juure igasuguse materjaliga ja ühtlasi ilmnevad nad abinõuna vahendituks, ülendavaks ja suursugustavaks mõjuks, kui neid käsitab ainult südamlükõige inimene, kes vahenditult elab ise läbi selle, millest räägib. Kui vahenditu elamuse hoos voolavad tunded ja sõnad on veel täis värskust ja aroomi, siis nad on võimsad äratama sama ülendavaid tundeid ka kuulajais, tehes neid käesoleva kõrge elamuse osanikeks.

Näitena olgu esiteldud kujund M-me de Schastoney kirjadest: Ruttan esitelemale teile kevade vanimat tütart, — nurmenukku, Primula veris. Pöörge tähelepanu ta imeõrnale lõhnale — see on esimene looduse naeratus . . . Las ta soojendab teie hinge ja toob rõõmuläike teie silmisse.

Nurmenukk ehk pääsusilm sirgub lumekatte all, mis soojendab maad ja kaitseb ta saavutusjõudu. Naiiv ja usaldatav ruttab ta avama meile oma alandlikku ilu, nagu püüdes näidata meile, et maa loov jõud pole ikka veel kadunud. Nii mõjuvad meisse karjase vile õrnad helid keset kõrverahne.

Pääsusilm esineb pikerik-munataoliste lehtede tiheda kimbuna, mille keskelt püstineb peen lehita vars, mis lõpeb ühele poole kummarduva õissarikuga. Põldudel omavad nad kollaka värvi, kuid aedades, kus maapind soodsam ja kus seinad varjavad neid karedate tuulte eest, on nende värv helendunud. Minu ees on kõik roosaka varjundiga lilla õie varjundid: kui ilusad, on need õied, kui värsked ja süütud!

Selle lille tupp esineb ebaselget rohelisvärvilise torukesena ja jaguneb viide ossa, millest igaüks peaaegu pooleni omas pikkuses on sisselõikunud. Selle tupekese keskelt püstitub valge toruke, mis hargneb krooniks; see kokkukasvanud kroonike võib näia viislehelisena äga iga õieke — ilusa lilla või helepurpurne tähestikuna, asetatud kergele tupe-

kesele. Iga kroonikese jaotelu on märgitud torukssiirdumisel oraanzh täpiga, — nii kaunistavad kuldõmblused tupekese kohta, mis nõjutub pühapaigale, milles loodus laseb sündida oma saladused, aga purpurne kate oleks nagu määratud selleks, et sulgeda see saladus hulga uudishimuliste silmadele. Viis tolmukat, mille niidikeseid on vaevalt eriteldavad, kinnitavad kroontupekese seintele oma viis ühekõrgust tolmukotikest. Õie keskelt püstitub sirge emak, kroonitud kena suudega. Vaadeldes seda emakat, enamvähem lühendunud erisugustes õites, mõtlesin ikka sellise kiirusega, et ta lapsepõlve kaitsjad võivad olla ta nooruse harrastajad, ja võivad siis veel kaua jääda nooreks, kui juba ammu on närtsinud nende armsama noorus. . . .

Pääsusilma lehed on tumerohelised, kortsulised, keerdpöördelised, kitsenduvad varre suunas. Kõik lehed on juurmised ja asetunud nagu hälliks õiele, kaitstes hoolsasti ta esimesi päevi.

„Mõtlen tihti tolle üleilmliku liikumise vaheldamatusest taimeilmas, mis paneb puhkema pungi, küpsetab seemneid levitab neid, väetab põlde, äratab taime-mahlade liikumise jne. jne. See vaheldumatu liikumine hõlmneb kogu taimestikku — vesikasvudeni, mis katavad vetesügavust, samblaini, mis lõhendavad kive ja katavad neid oma toredate kirjandeiga. Vaheti valdab see mõte minu sellisel määral, et ma vististi võiksin kuulda tolle imesteldava liikumise kohinat, kui viibiksin kaugel inimeste kärast, keset õitsvaid välju. . . .“

„Olen küsinud endalt rohkem kui ühe korra, kas annan neile või saan neilt need headused, mis tungivad mu hinge, kui silman lilli. . . .“*)

Need katsed, mis on võetud tahtlikult raamatust, millest lahutab meid 122 aastat, illustreerivad nii võimalikult hästi seda seisukorda, et isegi ammu hukkamõistetud morfoloogiline suund, õigesti mõistetult ja omapärase kunstniku kätes võib olla allikaks, kus süüvivas töös kogutakse materjali ja elatakse läbi

*) „Поэзия флоры“ Цветочный календарь в письмах. (Calendrier de Flor“ Madame de Chasteneу 1802 г.) Изд. ред. Новаро Журнала Иностранной Литературы. СПб. 1899 г.

kõrgeid emotsioone, mis soodustavad materjali süüvimist ja sisemist ümbertöötust ühelt poolt, ja teiselt—ülevaate ja suursugustavate tunnete kasvatamist. Igavaimad morfoloogilised andmed, nagu näeme, põimuvad ilusasti ja hõlpsasti

emotsioonidega, süüvides nende abil mällu. Emotsioonide abil sünnib aga ka ilmingute küündivus, vennassümπαatia vaimus hingesulamisel hinge.

(Järgneb).

Võimlemine ja võimlemispeed.

Alide Laarman.

Eesti kooli organiseerimistöö on jõudnud nii kaugemale, et kooli väliselt võib lugeda mõneks ajaks enamvähem kindlaskujunenuks. Seda enam tähelepanu nõuab üksikute õppeainete ulatus, õpetuslaad ja vaim, mis ühes ehk teises neist peaks valitsema.

Viimasel ajal on palju räägitud töökoolist, on võimalust mõõda katsutud uuendada üksikute ainete õpetusviise, mõistliku töö aluseks on saanud laps ise oma võimistega ja kalduvustega, välised sunnischabloonid on vähemasti teoreetilisel tunnistatud kõlbmatuiks.

Kehalise kasvatus arendamises, koolivõimlemise nimelt, tulevad aga ikka ja ikka jälle ilmsiks mitmesugused pahaendelised märgid, mis näitavad võimlemise otse vastupidist arenemissuuna, kaugenemist töökooli printsiipidest. Unustatakse sageli, et võimlemine ei ole miski siht, et see on vaid abinõu inimese kasvatamiseks. Et meie kooli võimlemisõppekavade loomine on käsil, et võimlemise ametlik ilme on alles saabumisel, siis olgu siinkohas juhitud tähelepanu mõningaile väärnähtusile meie kooli kehalises kasvatuses.

Võimlemine sünnib koolis peaaesjalikult saali ehk klassi nelja seina vahel. Väljaspool kinnist ruumi puuduvad võimlemisvõimalused peaaegu täiesti: ei ole selleks sissesäetuid platse peale mõne kehva erandi. Võimlemisõpetus on surutud koolis viletsaisse tingimusesse, vangisõukorda; paranemist ei ole niipea loota. Võimlemissaalid, kui nad üldse olemas, ei ole ka kaugeltki eeskujulikud. Veel praegusel ajal on võimalik, et ehitatakse modern koolimaja ilma võimlemissaalita, on aga olemas saal näite-

lavaga, rõduga ja looshidega igasugusteks vaadanguteks. See näitelava eelitamine võimlemisele kui kasvatusabinõule näib meile üldse saavat saatuslikuks. Kujukaid näiteid sellest pakuvad meile mitmesugused võimlemisülesasted koolipidudel ja kevadised võimlemispeed.

Igasugust tööd üldse võib vaadelda kahest seisukohast: tegija ja nägija, töö kordasaatja ja kõrvaltvaataja seisukohast. Töötegija võib muutuda ikka enam ja enam näitlejaks, teha tööd mitte enesele, mitte töö enese pärast, vaid teistele, selleks, et ainult näidata, millise osavusega võib mingisugust asja saata korda. Näitleja ja vaataja.

Kui näitlemine sünnib parajas paigas ja nõnda, et tööle enesele ei tule sest kahju, siis ei või ju midagi selle vastu olla. Muutuvad aga inimesed üldse näitlejaks ja vaatajaks — siis tuleb sellele astuda vastu.

Kui mingisuguse lauluseltsi koor annab kontserte ja õpib laule ettekandmiseks, siis nad on laulu ettekande teinud endale sihiks, neile teeb see rõõmu. Võime ainult arvustada ja leida, et ettekanne on kas halb või hea. Kui aga koolis laulmist hinnatakse ainult kontserdi seisukohast ja unustatakse selle hariv ja kasvataj otstarve, siis ollakse vale teedel. — Samuti on võimlemisega lugu. Siingi meil võib olla tegu pedagoogilise koolivõimlemisega ja näitevõimlemisega. Need kaks antipoodi lasevad harva end ühendada nõnda, et see ei tule ühele neist kahjuks. Koolis olgu koht ainult võimlemisel, kui meetoodiliselt korraldatud kasvatusvahendil. Meie koolis on võimlemisel aga kalduvusi muutuda näitevõimlemiseks.

Näitevõimlemise ülesanne on vaatajale pakkuda midagi erakordist, üllatavat. Profaan-vaataja ei oska kuidagi hinnata ühe ehk teise numbri pedagoogilisi väärtuseid, ta ootab vaid akrobaadilisi ülesasteid, keerulisi ja „ilusaid“ kombinatsioone, tuhandete liigutusi ühekorraga, peapeal käimisi, kümnekordseid piiramiide.

Niisugune massi sensatsioonihimu rahuldav näitevõimlemine leiab ikka enam aset koolide võimlemisõhtutel. Olin ühe keskkooli peol, mille kava seisis koos ainult laulust ja näitevõimlemisest. Kanti ette rida kepi- ja vabaharjutuste kombinatsioone, milledest mõnede kestus oli äärmise keerulisuse juures veerand tundi ilma igasuguse vaheajata ja puhkusetä. Võib arvata, millist pikaajalist viilimist ja harjutamist nõuab niisugune ettekanne. Õhtu hiilgenumbriks olid piiramiidid ja võimlemine roobaspuul. Pärast igasuguseid trikke käis õpilane alaspäi tikk-sirgena käitel üle roobaspuude. Muidugi said ettekanded kiiduavaldustetormi osaliseks. Publik aga, nende seas hulk silmapaistvaid koolitegelasi, rääkis, et koolis olevat hea õpetaja.

Niisugune näitevõimlemine on sageli koolipidude tähtsamaks osaks. Vaatajate lõbuks kombineeritakse mõttetuid harjutusi igasuguste kirjude abinõudega; selleks kõlbavad nuiad, kepid, rõngad ja värvilised lipud. Kombinatsioonides puudub ratsionaalne ehitus ja otstarbekohasus. Eriti hinnatavad on kombinatsioonid, milledes järsku sünnib miski asendimuude ühe korraga. Nende äärmist keerulisust juba nimetasin.

Näitevõimlemise armsaiks numbreiks on harjutused riistadel: roobaspuul ja kangil. Võimlemisriistadel võimlemine muide üldse ei pea olema sihitud sellele, et õppida rida mingisuguseid vigureid

ühel ehk teisel riistal, nõnda õelda, õppida üht riista peensusteni käsitama. Mitte riist ei ole jälle sihiks, mitte uute ja uute trikkide väljanärimine võimlemisriistast ei ole eesmärgiks. Riist on ainult parema toetuspunkti pakkumiseks. Ideaalseim võimlemisriist on põrand, mida meie oludes kahjuks ei saa aga tarvitada, sest kooli saal ei ole ainult võimlemiseks, seal ollakse ka vahetundidel. Selletõttu põrand kantakse täis liiva ja teda lisaks määratakse igal pool, nagu võimlemise kiuste, tolmuõliga, mis moodustab sissekantud tolmuaga määriva õlise muda.

Kultuurmais võimlemissaale ammu juba ei määrata õliga, nad prepareeritakse isesugusel lihtsal ja odaval moel veekindlaks. Iga võimlemistunni lõpul veavad õpilased märja riiderulli üle põranda ja see on teiseks tunniks jälle tarvitamispuhas. Niisugusele põrandale astutakse ainult võimlemiskingis.

Põrand võimlemisriistana ei paku näitevõimlemiseks muidugi palju võimalusi. Sellepärast tehaksegi igasuguseid tsirkuse surmasõlme ülalnimetatud riistul.

Ja iga niisugune võimlemisõhtu räägib pedagoogile ainult raisatud ajast, võimlemise kasvatusabinõust sihiks muutmisest, kõige selle mahatallamisest, mille heaks näinud aastakümneid vaeva töökooli eestvõitlejad, uue inimese loojad. Kui meie pedagoogilise elu juhid on niisugusest õhtust vaimustatud ja kiidavad selle heaks, siis peaks neid viima samuti vaimustusse maateaduse tunnis õpilane, kes viie minuti jooksul loeb üles kolmtuhat Ameerika linnade nime, või teeb mõne muu niisuguse ebahariliku tüki. Eks seegi siis anna tunnistuse „heast õpetajast.“

(Järgneb).



Soome-Ugri II hariduskongress.

(Järg).

Prof. Yrjö Johanssoni kõne „Soome keskkooli küsimus“ esitas Soome keskkooli arvudes, mille tegid näitlikuks suur hulk diagramme.

Soomlased nimetavad keskkooli õpikooliks (oppikoulu), mis on kaheksaklassiline. Õpilaste vanadus õpikoolis on 10—18 a. Kool jaguneb kahte ossa. Alam osa on viieklassiline keskkool, mis annab õiguse ametisaamiseks. Kõrgem osa on kolmeklassiline, mis annab õiguse ülikooli astumiseks. Mõlemaid osasid kokku nimetatakse lütseumiks (lyseo). Umbes pooled õpilased lahkuvad koolist alama osa lõpetamisel. Ülikoolini jõuavad kolmas kunni neljas osa.

1887 a. saadik tõusis õpilaste arv Soome õpikoolides 8426-st 38.000-ni, s. o. 111 õpilast 10.000 elaniku kohta. See arv on suurem kui Rootsis, kuid palju väiksem kui Eestis.

Kooli ülevalpidajaiks on riik, linnad, vallad ja eraisikud. Riigi- ja erakoolides on praegu peaaegu ühepalju õpilasi, ä 18.000. Linna ja valla koolides õpib kõigest 2000 õpilast. Riigikoolides maksab ühe õpilase ülespidamine umbes 2000 marka, erakoolides ligi 25 % vähem, linna ja valla koolides on kulud vahelised.

Tütarlapsi õpib õpikoolis 3000 enam kui poeglapsi. Lahuskoolides käib umbes 22 % poeglapsi ja sama palju tütarlapsi. Ühiskoolid on ülekaalus peaaeglikult nende kättesaadavuse tõttu.

Rootsi keelt kõnelevaid kodanikke on Soomes 11 %, seda keelt kõnelevaid õpilasi aga 25 %. Riigi toetusest saavad rootsikeelsed koolid 40 %, sellega 10 miljoni enam kui nende arv seda õigus-taks. 10.000 elaniku kohta on soomekeelsetes koolides 103 õpilast, rootsikeelsetes 284. Soomlastest õpib õpikoolis 5 %, rootslastest 15 %. Soomekeelsete koolide puudusel ei pääse tuhanded soovijad kooli. Et luua tasa-kaalu, peaks 28.000 õpilasele soomlasele lisaks tulema 50.000 õpilast, kuid küsitav on, kas Soome suudab üleval

pidada nii suurt haritlaste hulka. Teine võimalus oleks õpilaste-rootslaste arvu vähendamine.

Prof. P. Põllu kõne järele, „Missuguste raskustega on võidelda eesti kooli uuendusel,“ oli päevakorras min. nõunik Dr. Gyula Nevelösi kõne „Rahvaharidus Ungaris.“ Kuna kõneleja isiklikult ei olnud ilmunud ja kongressi kava küllalt koormatud oli, jäeti see huvitav kõne ette kandmata, kuna lootust on teda teisiti avalikkuse ette tuua. Selle asemel kandis ette oma kõne eelmise päeva kavast prof. S. r. Csekey Tartust teemile „Teaduslikkude instituutide organiseerimine välismail.“

Mainib suurte kultuurrahvaste püüdeid välisinstituutide asutamisest, mille iga juba ligi sada aastat on (Saksa arheoloogiline inst. Roomas 1829.) Instituutide siht oli esimeses jones teaduslik. Nad esitavad oma maa kogu kultuuri võõral maal. Sellepärast on nende kohasemaks asupaigaks ülikooli linnad, iseäranis kui need ühtlasi pealinnad on. Nad tekivad enamasti mingi õppetooli, enamasti keele õppetooli juures. Hari-likult organiseerub alguses seminar, mis pärast üldiseks oma maa kultuuri esitavaks instituudiks laieneb. Teisiti on siis, kui instituut algusest peale eri ise-loomu kannab (ajalooline, arheoloogiline jne). Kui instituut välismaal rippu-matuks jääb, siis kannab tema kulud muidugi teda asutav valitsus. On soovitav, et ühe rahva välisinstituudid koos töötaksid ja sihiteadlikult. See võimal-dub nende liidu kaudu. Nii ongi selle aasta algusel asutatud Ungari välisinstituutide liit. Instituudid töötavad koos ka Rahvaste liidu vaimlise ühistöö komisjoniga.

Kui sarnane ühistöö üldse tarvilik on, siis on ta eriti õigustatud Soome-Ugri rahvaste vahel. Ülesandeid on arutu palju. Instituutide tööplaani oleks: 1) olla uurimisasutusteks, 2) õppeasutusteks ja 3) informatsiooni ning nõuande kohtadeks. Neil on: raamatukogu, arhiiv, teadete ja nõuande alaline büroo.

Ungari valitsus ja seltskond on iseäranis pärast ilmasõda hakanud välisinstituute organiseerima, et Ungari kultuurolusid õiges valguses esitada ja kõvendada sidemaid hõimliste ja sõprusesolevate rahvastega. Juba enne sõda, 1895 a. asutati Roomas Ungari Ajalooline Instituut, mis oma tegevuse pärast sõda uuesti alustas 1923 a. Konstantinoopolis asutati Ungari Teaduslik Instituut 1917 a., mille töö küll järgmisel aastal katkes, kuid nüüd Türgi-Ungari sõpruse ja Turani mõtte õhutusel loodetavasti pea uuesti algab. 1920 a. asutas krahv Klebelsberg Ungari Ajaloo Seltsi Instituudi Viinis, mis sealsete rikkalikkude arhiivide kallale tööle asus. Välisinstituutide eeskujuks aga olgu Ungari instituut Berliini ülikooli juures, asutatud 1917 a. üldise hungaroloogia otstarbel vaimustatud teadlase, prof. Robert Graggeri poolt. Selle instituudi põhimõtetel asutati ka Ungari Instituut Tartu Ülikooli juures, mille suuri raskuseid on võita, kuid millele ehk varsti võimaldub suurem moraalne ja aineline toetus Eesti valitsuse ja ülikooli poolt. Läbirääkimisi peetakse selles mõttes ka Genfiga, Pariisiga, Madriidiga, Stokholmiga, Warssaviga ja Sofiaga. 1923 a. sügisel asutati Nev-Yorki Columbia ülikoolis hungaroloogia õppetool, Helsingis asutatakse Ungari keele lektorat. Mõlemis kohas asutatakse ka Ungari instituudid. Mõnesuguse teise asutuse kõrval tuleks nimetada veel Turani Seltsi Soome-Eesti Instituuti Budapestis Dr. Aladár Báni juhatusel.

Kell 3 p. l. kõneles prof. Géza Jakó I. Realkoolis Budapesti koolioludest. Samal ajal korraldati käik Kadriorgu ja Tallinna Eesti Muuseumi, kus juhatus andis Kr. Raud. Samal ajal korraldas Soome esitus kino Rekordis suurepärase Soome filmi etenduse. Kell 5 oli Ungari saatkonnas tee kutsutud külalistele.

Õhtul peeti „Estonia“ kontserisaalis Ungari õhtu. Kavas olid: prof. Karoly Kogutoviczi kõne Ungari poliitilis — geograafiline ülevaade; ilulugemine; trio ettekanded klaveril, viiulil ja tshellol; pr. Laky Schusteri ettekanded klaveril; Zoltan Vasarhelyi ettekanded viiulil ja prof. Antal Horgeri soomekeelne lõppkõne. Jälle oli saalitäis kuulajaid. Ettekannetel oli suur mõju, tegelastele aval-

dati elavalt kiitust ja lasti ettekandeid korrata.

Kongressi viimase päeva hommikul, 21. juunil kell 8 h. peeti Eesti toimkonna koosolek ja kell $\frac{1}{2}$ 9 Eesti, Soome ja Ungari toimkondade ühine koosolek. See koosolek võttis vastu ja esitas kongressile heakskiiduks järgmise otsuse:

Soome-Ugri II. hariduskongress võtab vastu suure lugupidamisega ja tänutundega Ungari kuningliku valitsuse poolt professor krahv Pál Teleki läbi esitatud kutse järgmisele kongressile Ungaris 1927 aastal.

Kongress otsustab:

1) Valida Eesti, Soome ja Ungari poolt, iga rahva poolt kolm esitajat, kes on volitatud ja kohustatud, vastavalt oma kodumaa oludele, looma organisatsiooni, mis oleks Soome-Ugri hõimude lähenemispüüete kandjaks, süvendajaks ja levitajaks ning kongressi korraldustööde tegijaks.

2) Valida esitajaiks: a) Eesti poolt ministeeriumi osakonna juhataja Gustav Olliku, prof. Peeter Põllu ja Riigikogu liikme Konstantin Pätsi; b) Soome poolt inspektor Matti Pesose, inspektor Alfred Jotuni ja endise ministri Yrjö Loimaranna; c) Ungari poolt akadeemik Dr. Aladár Báni, direktor Jozsef Quinti ja ja prof. Sándor Ispanovits;

3) Paluda Soome esitajaid leida võimalus ajakirja loomiseks, mis oleks Soome-Ugri hõimude lähenemispüüete keskkohaks ning väljendajaks ja milles kaastööd teeksid võimaluse järele kõik sugulusrahvad.

Kongressi juhatus otsustas saata järgmised telegrammid: Riigivanemale, Soome pea- ja haridusministrile, Ungari haridusministrile, Budapesti linnapeale, Dr. O. Kallasele ja prof. E. N. Setäläle.

Kongressi viimasel päeval peeti järgmised kõned: Dr. Bän: Turani liikumine Ungaris ja Turani Selts; dramaturg Hanno Kompus: Eesti kunst ja ühiskond ärkamisajast iseseisvuseni; mag. August Anni: Eesti kirjanduse saavutused üldkultuuri seisukohast vaadatuina; Villem Ernits: Venemaal elavate Soome-Ugri rahvaste haridusolud; mag. K. Tynni: Ingeri ja ingerlased. Viimase kõne kandis ette õpetaja Seppänen.

Kell 4 oli haridusministri poolt korraldatud koosviibimine välisministeeriumi ruumes.

Kell 6 algas lõppaktus Harjumäel sõjaväeorkestri ettekannetega G. Reederi juhatusel. Järgnesid lõppkõned toimkondade poolt. Eesti toimkonna nimel kõneles dir. O. J. Kiesel, Soome poolt prof. Appelgreen — Kiralo, Ungari poolt Dr. Bän, kes lõpetas hüüdega: jälle nägemist Budapestis. Veel kõneles mag. Koivistoinen ingerlaste poolt. Kõnede vahel kandis orkester ette A. Lätte: Kuldrannake, Sibelius: Valse triste, Siszi: Ungari rapsodia f—moll.

Kauniks vahepalaks kujunes Eesti toimkonna juhataja G. Olliku esinemine krahv Teleki suhtes. Ta võttis enese rinnast kongressi juhatause märgi kolme rahva värvides ja annetas selle krahv Telekile järgmiste sõnadega:

Selles märgis on ühendatud vikerkaare värvid. Puuduvad ainult kollane — kadeduse ja kahtluse värv, ning violet — sünge meeleolu värv. See värvide kooskõla on meie Soome-Ugri hõimude ühinemise embleem: siin puudub kadedus ja kahtlus; meie vaatame tulevikku rõõmsalt ja usume, et katsumisajad mööduvad, et meie tulevik lööb särava elurõõmsates värvides, et sugu-

lustunne kasvab ja kosub. — Neid märke on ainult seitse. Neist on saanud Soome kolm, Ungari kaks, ja kaks on jäänud Eestisse. Et vanemaile vendadele kuulub rohkem, siis annetan selle märgi Ungari paremaile pojale. Olgu ta tänu-täheks lahke küllakutse eest ja selle täheks, et Eesti oma ülesande on täitnud, ja sõna on Ungaril. — Krahv Teleki vastas sama südamlikult.

Sellele järgnes Karl Leinuse segakoori kontsert eesti ja soome helitöödest. Eriti üllatasid soomlasi ja ungarlasi soome ja ungari laulud, mis koor niihästi muusikaliselt kui ka diktsioonilt puhtalt ette kandis ja korrata tulid.

Kolme rahva hümnid olid viimaseks akkordiks hõimrahvaste koosolemisel.

Õhtul kell 9 oli veel teelaud Soome saatkonnas, ja kell 1/2 1 ööl algas õppeis Narva poole, millest osa võtsid kõik kongressile tulnud ungarlased, osa soomlasi ja eestlasi. Õppereis kestis kaks päeva. Pühapäeval 22. juunil oldi Narvas, Narva Jõesuus ja Narva laulupeol, 23. juunil Kohtlas ja Ontikal. Ööl vastu jaanipäeva sõitsid ungarlased Tartu, kus viibisid kaks päeva. Sealt sõideti Tallinna kau du Soome geograafilisele õppereisile, mis oli ühe osa ungarlaste eesmärgiks.

(Lõpp).

Riigi ja omavalitsuste teenijate pensioniseadus.

Riigikogu poolt 7. oktoobril 1924 a. vastu võetud.

(Järg).

II. jagu.

5. Pensioni ja ühekordse toetusraha nõudmise ja määramise kord.

§ 44. Isikud, kes soovivad teenistusest lahkudes teenitud aja eest pensioni saada, lisavad teenistusest vabastamise palvele juure palve pensioni saamiseks töö- ja hoolekandeministri nimele ja annavad mõlemad palved sellele ülemusele, kellest on teenistusest vabastamine.

Pensionipalvekirjas peab ära tähen- datud olema paluja elukoht ja missu- gusest riigikassa osakonnast paluja pen-

sioni soovib saada. Samas korras palu- vad pensioni teenitud aja eest isikud, kes on teenistusest tagandatud distsi- plinaarkorras.

Kõik paberid, mis käivad pensioni ja ühekordse toetusraha määramise koh- ta, nagu palvekirjad, tõendused, tunnis- tused, ärakirjad, teated jne., on tempel- maksust vabad.

§ 45. Peale pensioninõudmise palve- kirja kättesaamise teeb ülemus kindlaks pensioni suuruse teenistuslehe või teiste vastavate dokumentide ning tabel nr. 1 järele ja saadab kahe nädala jooksul, palvekirja saamisest arvates, ühes palve-

kirjaga kõik asja otsustamiseks tarvili-
 kud dokumendid ja teenistusest vabas-
 tamise käsu ärakirja töö- ja hoolekan-
 deministeeriumi hoolekandeosakonda.

§ 46. Isikud, kes teenistusest lahkuvad
 haiguste või teenistusekohuste täitmisel
 või selle tagajärjel saadud raskete haa-
 vade või vigastuste pärast ja soovivad
 saada pensioni või ühekordist toetus-
 raha või mõlemaid korraga (§ 27), lisa-
 vad vastavale palvele juure arstitun-
 nistuse.

§ 47. Kõik isikud, keda teenistusest
 vabastatakse haiguse või teenistuskohu-
 ste täitmisel ehk selle tagajärjel saa-
 dud raskete haavade või omal palvel,
 vaadatakse arstlikult läbi enne teenistu-
 sest vabastamist. Arstlik läbivaatamine
 sünnib läbivaadatava elukohale vastava
 linna hoolekandeosakonna kaudu, kelle
 poole ülemus pöördub sellekohase ette-
 panekuga.

Isikud, kes ei ole arstlikult läbi vaa-
 datud, kuid nõudmist avaldavad pensi-
 oni või ühekordse toetusraha saamiseks,
 vaadatakse arstlikult läbi peale selleko-
 hase nõudmise avaldamise.

§ 48. Teenistuskohuste täitmisel saa-
 dud rasked haavad ja vigastused tõen-
 datakse ametkoha kirjaliku tunnistuse
 läbi, mis ühes arstitunnistustega (§ 47)
 linna hoolekandeosakonnale saadetakse.

Asjaolu tõestamine, et haigused, ras-
 ked haavad või vigastused teenistuskohu-
 ste täitmisel tagajärjel saadud, on kan-
 nataja hooleks, kui see teenistuskoha
 kirjalikkude tõendustega juba kindlaks
 tehtud ei ole.

§ 49. Haiguste, haavade või vigas-
 tuste pärast teenistusest vabastatavate
 isikute arstlikuks läbivaatamiseks asu-
 tatakse kohalikkude linna hoolekande-
 osakondade juure pensionikomisjonid,
 mis seisavad koos — esimehest, keda
 töö- ja hoolekandeminister nimetab ja
 järgmistest liigetest: selle ametkonna
 esitajast, kus järeelvaadatav teenib; raha-
 ministeeriumi ja kohaliku linna ja maa-
 konna hoolekandeosakondade esitajatest,
 igast ühest üks ja kolmest arstist, keda
 tervishoiu peavalitsus nimetab.

Märkus. Esimees võib olla ka
 liigete hulgast nimetatud.

§ 50. Arstlikul läbivaatamisel teevad
 arstid kindlaks:

a) haiguse objektiivsed ja subjektiiv-
 sed tundemärgid ühes haiguse äramää-
 ramisega;

b) haiguse tekkimise põhjused;

c) haigeksjäämise aja;

d) kas haigus on parandatav või
 mitte;

e) põhjendused, mispärast haigus
 teenistuse jätkamist takistab;

f) kas haige vajab alalist kõrvalabi
 või mitte.

Märkus. Arstide arvamised võe-
 takse arstliku läbivaatamise akti.

§ 51. Arstliku läbivaatuse põhjal mää-
 rab komisjon kindlaks:

a) kas läbivaadatav on teenistuse
 jätkamise võimaluse kaotanud või mit-
 te ja

b) haiguse või teenistuskohuste täit-
 misel või selle tagajärjel saadud haava-
 de või vigastuse liigi.

§ 52. Komisjoni otsus avaldatakse
 läbivaadatule otsekohe ja saadetakse
 kahe nädala jooksul ühes kõigi mater-
 jalide ja dokumentidega ülemusele või
 ametkohale, kes läbivaatamist palus.

§ 53. Leiab komisjon, et arstlikult
 läbivaadatud isik ei suuda teenistust
 jätkata, siis määrab ülemus pensioni-
 palve esitamise puhul kindlaks pensioni
 (tabel nr. 2 või 3 järele) või ühekordse
 toetusraha suuruse ja saadab asja kahe
 nädala jooksul pärast linna hoolekande-
 osakonnalt tagasisaamist ühes kõigi
 materjalidega, dokumentide ja teenistu-
 sest vabastamise käsu ärakirjaga töö-
 ja hoolekandeministeeriumi hoolekande-
 osakonda.

Kui pensionipalve esitatakse pärast
 asja tagasitulemist linna hoolekande-
 osakonnast, arvatakse selles paragrah-
 vis tähendatud kahenädaline tähtaeg
 palve avaldamise päevast.

§ 54. Kui pensionikomisjon leiab,
 et arstlikult läbivaadatud isik suudab
 teenistust jätkata, siis lõpetab ülemus
 pensioni nõudmise asja ära.

§ 55. Teenistuses surnud isiku pere-
 kond esitab palvekirja pensioni või ühe-
 kordse toetusraha või mõlemi saamiseks
 (§ 42) töö- ja hoolekandeministri nimele
 sellele ülemusele, kes tähendatud isiku
 viimasele teenistuskohale määras, järg-
 mised nõudeid silmas pidades:

a) mehe või isa surma korral esitab palvekirja lasknaine enese ja mehe laste eest;

b) naise või ema surma korral esitab palvekirja leskmees oma naise laste eest, samuti ka enese eest, kui tal õigus on pensioni või ühekordist toetusraha saada;

c) isa või ema surma korral, kui leske maha ei jäänud, esitavad palvekirja alaealiste hooldajad, kui aga hooldajaid ei ole, siis sugulased või muud asjasthuvitatud isikud või lapsed ise.

Märkus. Punkt c all nimetatud isikud võivad ka lese eluajal palvekirja esitada, kui lesk hoolekandest kõrvaldatud on või mingisugustel põhjustel ei või ega soovi laste huvisid kaitsta.

§ 56. § 55 nimetatud isikute palvekirjadele lisatakse juure pensioni või ühekordse toetusraha määr ja perekonnaliigete õiguste kindlakstegemiseks tarvilikud dokumendid järgmiste hulgast:

a) meetrika või arstitunnistus mehe, naise, isa või ema surma kohta (§§ 39. ja 40);

b) abielu meetrika või abielluastumise akt (§ 32 p.p. a ja c);

c) meetrika laste sündimise kohta, kellel õigus pensioni saamiseks (§ 32. p. b);

d) akt kasulapseks võtmise kohta (§ 32. märkus);

e) notariaalne tõendus, mis on välja antud isa teadaandmise põhjal, väljaspool abielu sündinud laste omakstunnistamise kohta või kohtuotsus sama asjalu üle (§ 32. märkus);

f) kooliülemuse tunnistus, et üle 18 aasta vanad lapsed koolis käivad (§ 33 p. a);

g) ametkoha tunnistus, et isik surmatud teenistuskohuste täitmisel või surnud teenistuskohuste täitmisel saadud haavadesse või vigastustesse või ägedasse külgehakkavasse haigusse, või tõendused selle üle, et surm on tulnud teenistuskohuste täitmise tagajärjel (§ 40 p. b);

h) tunnistused leskmehe või üle 18 aasta vanade laste töövõimetuse kohta (§§ 32. p. c ja 33. p. b);

i) tunnistus selle kohta, et töövõimetul leskmehel või üle 18 aasta vanadel

töövõimetutel lastel sissetulekut ega varandust eluülevalpidamiseks ei ole ja et nemad naise, isa või ema eluajal naise, isa või ema või mõlemi vanema teenistusest elasid (§§ 32. p. c ja 33 p. b);

k) tunnistus selle kohta, et lahutatud abielust sündinud lapsed ema poolt kasvatati ja üleval peeti (§ 35).

Märkus. Punktides i ja k nimetatud tunnistused antakse välja vähemalt kolme isiku tunnistuse põhjal kahe nädala jooksul kohaliku linna või maakonna holekandeesakonna poolt isikutele, kes pensioni või ühekordse toetusraha määramist paluvad.

§ 57. Leskmehe ja üle 18 aasta vanade laste töövõimetuse kindlakstegemine, kes soovivad töövõimetuse tõttu pensioni või ühekordist toetusraha saada surnud naise, isa või ema teenistuse eest, sünnib kümne päeva jooksul § 49. nimetatud komisjoni poolt § 55. tähendatud isikutelt kohalikule linna holekandeesakonnale avaldatud palve peale.

§ 58. Leskmehe ja laste arstlikul järelevaatusel teevad arstid kindlaks:

a) haiguse objektiivsed ja subjektiivsed tundemärgid ühes haiguse äramääramisega;

b) haiguse tekkimise põhjused;

c) haigeksjäämise aja;

d) kas haigus parandatav või mitte;

e) põhjused, mis pärast haigus töövõimet vähendab.

§ 59. Arstliku läbivaatamise tagajärgede põhjal otsustab pensionikomisjon, kas läbivaadatul tervisliku seisukorra pärast on õigus pensioni või ühekordse abiraha saamiseks. Linna holekandeesakond annab töövõimetule tunnistuse välja kahe nädala jooksul peale läbivaatamise palve esitamist.

§ 60. Pärast teenistusest vabastamist ärasurnud isiku perekond annab, kui see isik veel pensioni ei saanud, temal aga selleks õigus oli, pensioni või ühekordse toetusraha või mõlemi saamiseks palvekirja ühes tarvilikkude dokumentidega (§ 56.) töö- ja holekandeministri nimele sellele ülemusele, kes selle isiku viimasele teenistuskohale määras.

Käesolevas paragrahvis nimetatud perekondadel ei ole õigust ühekordse toetusraha saamiseks ärasurnud isiku teenistuse eest, kuid neile maksetakse välja see ühekordne toetusraha, mille saamiseks ärasurnud isikul enesel õigus oli.

§ 61. Palvekirja §§ 55. ja 60. nimetatud perekondadelt kättesaamise järele määrab ülemus, kui takistusi pensionisaamiseks ei ole, pensioni suuruse kindlaks;

a) § 55. nimetatud perekondadele (tabel nr. 2 või 3 järele);

b) § 60. nimetatud perekondadele (tabel nr. 1 järele) ja saadab kahe nädala jooksul palvekirja esitamise päevast arvates terve asja ühes tarvilikkude materjalide ja dokumentidega otsustamiseks töö- ja hoolekandeministeeriumi hoolekandeosakonda.

§ 62. Palvekirjad pensionimääramiseks perekondadele pärast mehe, naise, isa või ema surma, kes pensioni sai, antakse töö- ja hoolekandeministri nimele kohalikule või maakonna hoolekandeosakonnale, silmas pidades § 55. nimetatud nõudeid. Palvekirjadele lisatakse juure asjakohased dokumendid (§ 56) ja surnud isiku pensioniraamat.

§ 63. Saades § 55. tähendatud pensioni-palvekirja, teeb hoolekandeosakond, kui pensionimääramiseks takistusi ei ole, kindlaks pensioniõiguslikud perekonnaliikmed, ette võttes § 56. märkuses ja § 57. nimetatud ülekuulamised ja arstlikud järelevaatamised, määrab kindlaks pensioni suuruse ning saadab terve asja tarvilikkude dokumentidega ühe kuu jooksul palvekirja saamise päevast arvates töö- ja hoolekandeministeeriumi hoolekandeosakonda.

§ 64. Töö- ja hoolekandeministeerium otsustab temale esitatud pensioni ja ühekordse toetusraha määramise asjad, millele tarvilikud dokumendid juure lisatud, kahe nädala jooksul nende kättesaamise päevast arvates.

§ 65. Palgamäärade üldise tõusu või langemise korral teeb töö- ja hoolekandeminister korralduse, et vastavalt muudetaks juba määratud pensionid.

66. Töö- ja hoolekandeministeeriumi otsuse peale pensioni ja ühekordse toetusraha määramise asjus võib kaebtuse

tõsta administratiivkohtu korras Riigi-kohtus kuue kuu jooksul otsuse avaldamise päevast arvates.

6. Pensionikomisjoni otsuse peale edasikaebamise kord.

§ 67. Isikud, kes on palunud pensioni määrata haiguse pärast või teenistuskohuste täitmisel või selle tagajärjel saadud raskete haavade või vigastuste pärast, kui nad rahul ei ole pensionikomisjoni otsusega (§ 49.), annavad kahe kuu jooksul otsuse avaldamise päevast arvates, kaebtuse töö- ja hoolekandeministri nimele ülemusele, kes läbivaatamise kohta korralduse tegi.

§ 68. Kaebtused isikutelt, keda pensionikomisjon § 51. punkt a põhjal tervislikult teenistuse jätkamise võimuliseks tunnistanud, saadetakse ülemuse poolt ühes pensionikomisjoni otsusega ja arstliku läbivaatamise aktiga töö- ja hoolekandeministeeriumi hoolekandeosakonda.

§ 69. Kui töö- ja hoolekandeministeeriumi hoolekandeosakond on kätte saanud eelmises paragrahvis nimetatud kaebtuse, kutsutakse kaebaja töö- ja hoolekandeministri korraldusel töö- ja hoolekandeministeeriumi juures olevasse pensioni peakomisjoni uueks läbivaatamiseks §§ 50. ja 51. korras.

§ 70. Pensioni peakomisjoni kuuluvad: esimehena—ministeeriumi hoolekandeosakonna juhataja ja liigetena: selle keskasutuse arst ja esitaja, kellele kaebaja allub, rahaministeeriumi esitaja, Tallinna linnaarst, üks riigi ja omavalitsuse teenijate liidu esitaja, üks tervishoiu peavalitsuse poolt nimetatud arst.

§ 71. Arstliku läbivaatamise põhjal teeb peakomisjon otsuse, mille esimees kaebajale kuulutab.

Tarbekorral võib peakomisjon saata kaebaja tervisliku seisukorra uurimiseks haigemajasse töö- ja hoolekandeministeeriumi kullu.

Tervisliku seisukorra uurimise üle haigemajas seatakse kokku akt ja saadetakse arstliku läbivaatamise ajaks peakomisjoni.

§ 72. Kui peakomisjon leiab, et kaebaja võib teenistust jätkata, lõpetatakse töö- ja hoolekandeministri korraldusel pensionimääramise asi ära.

§ 73. Kui peakomisjon leiab, et kaebaja ei suuda teenistust jätkata, siis saadetakse töö- ja hoolekandeministri korraldusel peakomisjoni otsus kõigi asjassepuutuvate materjalidega teenistusest vabastatava isiku ülemuse kätte asja korraldamiseks § 52. järele.

§ 74. Isikute kaebtused, kelle kohta pensionikomisjon otsusele jõuab, et nemad teenistust jätkata ei suuda, kuid alalist kõrvalabi ei tarvita, ei takista mitte pensioni või ühekordse toetusraha määramist neile, kui kõrvalabi mittetarvitajatele.

§ 75. Kui töö- ja hoolekandeminister kätte saab kaebtuse alalise kõrvalabi mittetarvitajaks tunnistamise kohta, teeb tema korralduse kaebaja uuesti läbivaatamiseks samas või mõnes teises pensionikomisjonis, kaebajat enne haigemajas tervislikult järele katsuda lastes töö- ja hoolekandeministeriumi kulul.

§ 76. Pensionikomisjoni lõpulik otsus esitatakse teenistusest vabastatava isiku ülemuse poolt töö- ja hoolekandeministrile. Kui pensionikomisjon uuel läbivaatamisel leiab, et kaebaja alalist kõrvalabi ei tarvita, siis määratakse temale pension või ühekordne toetusraha enne väljaarvatud suuruses. Kui aga pensionikomisjon uuel läbivaatamisel leiab, et kaebaja alalist kõrvalabi tarvitab, siis arvab töö- ja hoolekandeministeriumi hoolekande osakond ise välja tema pensioni suuruse vastavalt haiguse või raskete haavade või vigastuste liigile ja esitab asja ministrile otsustamiseks.

§ 77. Leskmees peale naise surma ja lapsed peale vanemate surma, kui nad rahul ei ole pensionikomisjoni otsusega, mille järele neid töövõimetuks ei tunnistatud, annavad kahe kuu jooksul pensionikomisjoni otsuse avaldamisest arvates, kaebtuse töö- ja hoolekandeministri nimele ülemusele või kohalikule linna hoolekandeosakonnale, kes tegi korralduse nende läbivaatamiseks.

§ 78. Kaebtus perekonnaliikme poolt, kes rahul ei ole pensionikomisjoni otsusega, mille järele teda töövõimetuks ei tunnistatud, ei takista teistele perekonnaliigetel pensionimääramise asja käiku.

§ 79. Kui töö- ja hoolekandeminister kätte saab perekonnaliikme kaebtuse töövõimetuks mittetunnistamise üle, teeb ta korralduse kaebaja uueks läbivaatamiseks § 75. korras.

§ 80. Kui uuel läbivaatamisel pensionikomisjon tunnustab kaebaja töövõimetuks ja kui kaebajal ei ole varandust ega sissetulekut eluülevõltpidamiseks ja tema surnud isiku eluajal selle ülevõltpidamisel elas, võtab töö- ja hoolekandeministeriumi hoolekandeosakond tema pensioniõiguslike perekonnaliigete hulka ning esitab asja ministrile otsustamiseks ja pensionimääramiseks.

7. Pensioni määramise tähtajad.

§ 81. Pensioni määratakse teenistusest lahkumisel teenistusest vabastamise päevast arvates. Kui aga lahkuja teenistusest vabastamise palvega ühes pensioni ei nõudnud, siis määratakse temale pension sellest päevast arvates, mil tema palvekirja pensioni saamiseks esitas.

Distsiplinaarkorras teenistusest vabastatud isikutele määratakse pension:

a) kui kuuekuuline tähtaeg teenistusest vabastamise käsust arvates mööda ei ole lastud — teenistusest vabastamise päevast arvates;

b) kui kuuekuuline tähtaeg mööda on lastud — palvekirja esitamise päevast arvates.

§ 82. Lastele ja leskedele määratakse pension selle isiku surmapäevast alates, kelle teenistuse eest pensioni nõutakse, kui pensioninõudjad Eesti vabariigi piires elades ühe aasta jooksul, väljaspool Eesti vabariigi piire elades aga kahe aasta jooksul isiku surmapäevast arvates, pensioninõudmisega esinevad. Nimetatud tähtaegade möödalaskmisel määratakse pension palvekirja esitamise päevast arvates.

§ 83. Pensioniõigus ei igane ära, kuid teenistusest lahkunud isikute ja nende perekondade ühekordse toetusraha saamisõigus kaob, kui ei ole esitatud sellekohane nõudmine § 82. näidatud tähtaegadel.

§ 84. Kui pensioninõudja enne pensionimääramist või saamist sureb, siis on tema perekonnal õigus saamatajäänud pensioni kätte saada. (Järgneb).

Arvuõpetuslikust koolikirjandusest.

P. Kolts.

Aastat kolm tagasi oli mul juhus „Kasvatuse“ veergudel sama pealkirja all sõna võtta. Avaldasin seal mõtte, et uuenduste elluviimine aritmeetika õpetamises jääb surnud punktile nii kaua, kunni meil ei ole sellekohast — uuendusnõuetele vastavat — aritmeetika ülesannete kogu. Ja tol ajal ei leidunud meil sarnast.)*

Vahepeal on ilmunud arvuõpetuse alal uusi teoseid mitu. Õpperaamatute hulk on arvult kasvanud ime kiirelt, ometi on sisult uut ja ajakohast juure tulnud väga vähe. Lehitsedes neid uusi teoseid, tuleme sageli otsusele, et autorid on küll uued ja ka raamatul värske trükk, aga sisult on käidud vana — Kisselevide ja Verestchaginite kõvaks-tallatud rada. Töö hõlpsuse mõttes on see ju arusaadav: tallatud rada mööda on liikumine ikka kergem. Ja kõik oleks vast korras, kui selle all ei kannataks meie kool ja algharidus.

Nende ridadega mõtlen peamiselt üht teost, mis meie koolides vist kõige laiemalt on tarvitusel ja seega suurema tähtsuse omanud, s. o. K. Veski ja J. Grünthali „Aritmeetika“.

Nimetatud teose arvustust ei ole nende ridade kirjutajale silma puutunud. Teos ise on juba uues trükis ilmunud, osalt koguni kolmandas, on *mõõdult* ning *kaalult* veelgi paisunud, kuid tema aritmeetiline sisu on jäänud, nagu oli. On's see sisu nii väärt, et seal mingit parandust tarvilikuks ei peetud?

Rääkimata sellest, et raamat on liigagi ülekoormatud materjali rohkusega, mis tema hinda ilmaaegu tõstab, jätab ka meetodiline külg väga halva mulje. Aritmeetilise materjali käsitusviis on pärit kõigevanemaist ajast: *valitseb dogmaatiline meetod*. Algkooli aritmeetika ja — dogmaatiline meetod!

Elame ajajärgul, mil nii kongressidel kui kirjanduses, ka „Kasvatuse“ veergudel, on palju räägitud uutest vooludest koolitöö alal, on kõlanud hüüd: „töökooli poole!“ Ja korraga: *dogmaa-*

tiline meetod ning — töökooli põhi-mõtted. Võimata on oletada, et autorid ei tunne seda kisendavat vastolu, mis siin peitub.

Ometigi näib see olevat nii!

Näiteid ei pruugi otsida. Neid leidub nimetatud teoses igal sammul.

Iga peatükk *algab* seal *definiitsiooniga*. Sellele järgnevad harilikult *puht-abstraktsed seletused*, lõpuks *ülesanne*, mis proovina lahendatud, siis *juhised* või reegel ning selle järele mitu lehekülge ülesandeid. Nii siis, *see*, millega uute mõistete selgitamine algama peaks, *see*, mille abil õpilane uue mõistega tutvuneks ja asja sisusse tungiks, enne kui mõistet defineerida — nimelt *ülesanne* kerkib alles siis esile, kui juba mõiste on defineeritud ja juhtlause käes! Matemaatiline ülesanne, *see kõikvõimas abinõu tõe leidmiseks*, juhise saamiseks — esineb ainult selleks, et autorilt ettekirjutatud tõe ja juhiste illustreerida ning tarvitama õpetada . . .

Kas vaatame nüüd asja ajaloolisest seisukohast ja küsime: kuidas on matemaatika tões ajalooliselt leitud, või — pedagoogilise psüholoogia seisukohalt, igal juhusel jõuame otsusele, et siin on käidud otse vastupidist rada. See on dogmaatiline meetod puhtal kujul, kus õpetaja põhjendab omi väiteid dogma pühadusega, sõnadega: „*on nii*“, ja õpilased — õpetaja autoriteediga: „*nii ütles õpetaja!*“

Olgu tähendatud, et seda meetodi, niipalju kui meil teada, tarvitasid ka *esimesed* avalikkude koolide õpetajad, aga see oli vähemalt VIII aastasajal enne Kr. vanas Kreekas!

Dogmaatilise meetodi juures, kui õppetund algab definiitsiooniga, ei ole raske sattuda ka libedale teele. Toon ühe näite:

„*Definiitsioon*: Kõike seda, mida võib olla ühepalju, rohkem või vähem, nime-tatakse suuruseks“. Näiteks, meie igapäevane *leib*. Ühel inimesel on teda rohkem, teisel vähem, mõningatel ka ühepalju. Järgneb: *leib on suurus!*

*) Vaata „Kasvatus“ 1921 a. nr. 11.

Definitsioon — Veski ja Grünthali „Aritmeetika, IV õppeaasta“, II osa, esimesed kaks rida teksti, näide — minu.

Arvan et siin kommenteerida üleliigne. Nii juhtub ikka, kui 11–12-aastasele õpilasele määratud õpperaamatus defineeritakse mõistet, mida ei ole suutnud üksmeelselt defineerida kõige suuremad matemaatikud.

Selle artikli ülesandeks ei ole ülalnimet. autorite „Aritmeetikat“ üksikasjalikule hindamisele võtta. Mind huvitavad praegusel korral paar küsimust, mis allpool esitan „Kasvatuse“ lugejale.

Üks sellesarnastest on küsimus: misugune oluline tähtsus on „kõige suuremal ühisel jagajal“ arvuõpetuse algkursuses ja eriti just k. s. ü. j. leidmisel n. n. *järgse jagamise* teel? Misugune on selle k. s. ü. j. väärtus, et teda käsitada nii, nagu see aset leidis vene koolis ja nüüd edasi elab, näiteks, sellesamas Veski ja Grünthali „Aritmeetikas“.

Et murde lühendada (koondada), selleks on arvude jagatavuse tunnused. Arvan et ükski tegelik õpetaja ei nõua, näiteks, $\frac{375}{1575}$ või $\frac{648}{912}$ taoliste murdude lühendamist „kõige suurema ühise jagaja“ teel, sest lühendamine jagatavuse tunnuste põhjal on palju lihtsam ja huvitavam. Pealegi on see jagamine 2, 3, 5-ga ja n. e. heaks peastjagamise harjutuseks. Kui siiski seda k. s. ü. j. mõistet igal tingimusel andma peaks, siis võiksime tema saada tegelikult, kui murru liigete ühised jagajad kokku kasvatame ja antud murru juures järele proovime.

Ka puht-teoreetiline huvi on siin algkooli V klassi õpilasele enam kui kahtlane, sest järgse jagamise teoreetiline põhjendus nõuab pikka loogilist harutust. Tuleb piirduda jälle puht-dogmaatilise juhisega, nagu seda teevad ülalnimet. autorid, andes kätte õpilasele 14-realise juhise sõnadega: tee nii! Mispärast peab nii tegema ja peaasi: *mis tarvis?* Või on sarnased küsimused üleliigsed?

Teine küsimus oleks samalaadiline, kurikuulsa „kolmlause“ üle. Näib nii, et ka see keskaja jäänus, nagu kõik kuulsad „reegli-ülesanded“, peab kuu-

luma algkooli aritmeetika dogmade hulka, mida ajavaim ei kõiguta.

Ometi on teda kõigutada püütud. On koguni rist peale tehtud ja maha maetud. Ka meie ametlikud õppekavad on „kolmlause“ surnuks vaikinud. Aga aritmeetika õpperaamatuis kerkib ta ikka jälle esile. Nähtavasti on autorid siin asjast nii aru saanud, et see „ülitähis“ asi on õppekavade kokkuseadjatelt lubamata viisil „ära unustatud“.

Mis see „kolmlause“ on ja kuidas teda käsitati — kes täisealine lugeja seda küll ei teaks, selleks on tal oma kooliaeg seljataga, see — igasugu „правило“-de õitseaeg. Vaatame kuidas käsitatakse seda küsimust uuemas eesti koolikirjanduses.

Peab otse lausuma, et vahet ei ole märgata mingit. Ja kui ka meie *koolis* teda nii käsitatakse, siis on see küll kurb nähtus. Aga loodan, et iga tegelik õpetaja siin omalt poolt vähegi uut vaimu juure toob ja seega raamatu käsituse kivistanud vorme osaltki pehmendab.

Võtame Veski ja Grünthali „Aritmeetika“, VI õppeaasta, VI osa ja loeme: „Liht kolmlause. Liht kolmlauseks nimetatakse ülesannete liiki, milles . . .“ jne. Definitsioonile järgneb pikem seletus selle üle, mitu suurust ja mitu suuruste väärtust peab ühes sarnases ülesandes olema ja mida sealt otsida.

Selle paljutootava alguse järele võiks arvata, et see peatükk on mõeldud kurikuulsa „kolmlause“ ülesannete kokkuseadajale. Loeme edasi:

„Ülesanne. 5 arssina palituriide eest makseti 7500 mk. Mitu arssinat sama riidet võib osta 15.750 marga eest?“

Siis sellesama ülesande lahendamiseks ongi mõeldud see definitsioon ja raskepärane seletus! Aga selle ülesande lahendamisel iga laps, kes arvude jagamist õppinud ja ta teeb seda lihtsalt, ilma kavaluseta.

Sest, kui 5 arss. maksavad 7500 mk., siis maksab arssin 7500 mk.: 5 = 1500 mk., ja 15.750 marga eest võib riidet osta nii palju arssinaid, kui mitu korda on rahasumma arssinabinnast suurem, see oleks 15.750 : 1500 = 10,5 arss. Või koguni peast: kui arssina hind on 1500 mk. ja mul on 15.750 mk. raha

siis 10.1500 – 15.000 mk. ja ülejäänud 750 marga eest saan veel $\frac{1}{2}$ arss., seega 10,5 arss.

Kui nüüd õpilane on sel viisil (mis ainuke *mõistlik* lahendusviis) ülesande lahendanud, mis jääb siis järele kuul-
sast „kolmlausest!“ Ja mis peab te-
gema õpetaja, kes ülalnimet. õpperaa-
matu järele enda tunni ülesandeks on
seadnud tuntud „kolmlause juhust“ õpi-
lasele pähe istutada? Sest seal ta seis-
sab – see „juhust“, veidi allpool, mustalt
trükituna . . . Kas peab õpetaja auto-
riteetlikult lastele seletama, et vaadake,
aga nüüd meie enam nii lihtsalt ei tee,
sest nüüd on meil „kolmlause üles-
anne“. Või ehk peab ta otsejoones ise
ülesande lahendamisele asuma, ilma et
õpilased „omal viisil“ ette jõuaks ja
seega „kolmlausest“ tema saladuslik-
kuse rööviks!

Agas see lahendamisviis *ühelise kaudu!*
Missugune loomulikult terve mõistuse
vägistamine tuleb korda saata, et see
võte igal juhusel maksma panna. Õpi-
lased ise seda vägistamist harilikult ei
märka, sest töö, mis nad teevad „kolm-
lause“ kallal, on mõtetu töö, puht-me-
haaniline. Neile on kätte antud kuiv
kaherealine skeem ning pikk ja hirmus
keeruline juhust:

- 1) „Otsitavaga (x-ga) samanimeline
väärtus (peaväärtus) kirjutatakse
alati murru lugejasse;
- 2) võrdeliste suuruste juhusel . . . jne.;
- 3) vastuvõrdeliste suuruste juhusel . . .
jne., 8 rida trükkil!

Kuid õpetaja peab ometi teadlik
olema iga sammu üle, mis õpilane teeb.
Ja siin on temal väga täbaraid momente
üle elada.

Näide. Samast raamatust loeme:
„Kui 7500 marga eest võib osta 5 arss.
riiet, siis võib 1 marga eest osta 7500
korda vähem riiet, s. o. $\frac{5}{7500}$ arss. . .“ —
Kas autorid on siinkohal peatanud, et
järele mõtelda, mis tähendab $\frac{5}{7500}$ arss.?
Vististi mitte, sest usun, vastasel korral
ei oleks nad seda kirjutanud. Väike
järelkatse näitab, et siin on meil tege-
mist umbes $\frac{1}{2}$ millimeetri pikkuse
palituriide tükiga! Ja seda olla võimalik
osta ühe marga eest. Kardan, et iga
kaupmees sarnasest ostjast ehmunult
kaugemale leti taha poeb. . .

Veel täbaramaid asju võib ette tulla
„liitkolmlause“ korral, kui tarvis on —
ülesande lahendamisel *ühelise kaudu* —
ülikonna õmblemiseks vajadusliku kanga
pikkus leida, kui laius üks toll või üks
cm. Siin *kaotab ka suuruste proport-
sionaalsus oma mõtte*. Ei või ju väita,
et kui kanga laius on 1 cm., siis teda
ülikonnaks läheb pikuti sada korda
rohkem, kui meetri laiust riiet!

Võtame veel arvesse, et need „kolm-
lause“ ülesanded, peale mõne erandi
on kõik *kunstlikult kombineeritud* (sel-
lest ka nende „kunstlik“ lahendamine!)
ja lapse kogemusele koguni võõrad.
Teatavasti ei ole meil ju kombeks
(erandina vast ülesannete autorid) poodi
astudes küsida: mis maksab 20 naela
püüli, ja saades vastuse — 300 marka,
harutada, nii: „20 naela püüli maksa-
vad 300 mk., aga mulle on tarvis 2
puuda $13\frac{1}{2}$ (!) naela. Palju siis mul
maksta oleks?“ (Vaata „Aritmeetika“,
VI õ. a., ülesanne nr. 1669).

On arusaamatu, mis otstarbel neid
ülesandeid „lahendatakse“ ja veel nii
väga mitmel keerulisel viisil. Sellega
surmataakse ju hulk kallist aega ja hä-
vitatakse lapse huvi asja vastu.

Organisatsioonide teated.

**Eesti Õpetajate Liidu asemikkudekogu
koosolek 14.—15. aug. 1924 a.**

(Tallinna linna XXI algkooli ruumides).

(Järg).

E. Õ. L. 1924/25 a. tegevuskava küsi-
must refereerib J. Rummo. Asemikku-
dekogu kinnitab 1924/25 a. tegevuskava

referendi poolt kokkuseatud kujul. Sel-
lega oleks Liidu tegevuskavas järgmised
tegevusalad:

I. Koolikorralduslikes küsimusis:

Võitluse jätkamine ühtluskooli ellu-
viimise eest (ühtluskooli praeguse are-

nemisjärgu hindamine ja tuleviku välja-vaadete selgitamine; täiendus- ja abikoolide küsimus; koolikohustuse laiendamise küsimus; abitarvitajate õpilaste toetamine; koolimajad).

II. Kasvatus-õpetuslikes küsimusis:

1. Soodsamate edasiharimis- ja täiendamisvõimaluste korraldamine õpetajaile (alalise toimkonna ellukutsumine, kelle ülesandeks nõu- ja juhustusteandmine õpetajaile edasiharimise küsimusis; seisukoha võtmine senniste haridusministeriumi ja koolivalitsuste poolt korraldatud õpetajate kursuste kohta ja eeltööd nende plaanikindlamaks korraldamiseks tulevikus).

2. Võimaluste soetamine pedagoogilise kirjanduse ilmumiseks; ajakirja „Kasvatuse“ väljaandmise jätkamine laiendatud kujul.

3. Õppetöö korralduse küsimuste ja õppekavade harutamine eriainete õpetajate kongressidel.

III. Õpetajate õiguslike ja aineliste huvide kaitsmisel:

1. Õpetajate palgaolude korraldamine kooskõlas tõusva elukallidusega.

2. Õpetajate korteriolude küsimus.

3. Sammudeastumine õpetajate ametisse registreerimise ja ametist tagandamise seaduslikuks normeerimiseks.

4. Valvelolek õpetajate kutsehuvide eest riigi- ja omavalitsusteenijate pensioniseaduse harutamisel ja seaduse elluviimisel.

5. Toetuskapitali asutamine.

6. Au- ja vahekohtu instituudi ellukutsumine.

IV. Organiseerimisküsimustes.

1. Kohalikkude õpetajate organisatsioonide tegevuse elustamine kohalikkude õpetajate päevade ja instruksioonide kaudu.

2. Seltskonna informeerimine kooli ja õpetajaskonna töist.

3. Liidust eemalejäänud õpetajate koondamine õpetajate organisatsioonidesse.

4. Liidu 1923/24 tegevusaasta aasta- raamatu ja muu Liidu tegevust tutvustava propagandakirjanduse väljaandmine.

5. Lühikeseajaliste kursuste korraldamine kohalikkude organisatsioonide asjaajajale.

V. Läbikäimisel välismaade õpetajate organisatsioonidega.

1. Liitumine Baltiriikide õpetajate rahvusvahelise organisatsiooniga.

2. Osavõtt Baltiriikide õpetajate rahvusvahelise häälekandja ja informatsiooniajakirja väljaandmisest.

3) Sidemete loomine teiste riikide õpetajate organisatsioonidega.

1925 aasta suvel pidada VII üleriiklik õpetajate kongress, mille kava tähtsaimaks punktideks oleksid ühtluskooli ja õpetajate edasiharimise küsimused.

Liidu 1924/25 a. eelarve kava esitab Liidu asjaajaja *M. Kroonmann*. Eelarve, mille korraliste tulude ja kulude osa tasakaalus mrk. 784.857.— ja erakorraliste (kirjastustoodete realiseerimine ja laenude likvideerimine) osa — mrk. 228.500.— kogusummas mrk. 1.013.357 — kinnitatakse. E. Ö. L. kasuks võetava liikmemaksu määrad jäävad E. Ö. L. juhutuse ettepanekul samad, millised maksmas juba 1921 aastast, s. o. õpetajalt I haridusjärgus — 120 marka, II — 100 m. ja III — 80 m. Kirjastustoodete realiseerimise ja laenude likvideerimise tähtaega pikendatakse veel kuue (6) kuu peale, arvates 5. aug. s. a.

Koosoleku poolt algatatud küsimusena tuleb kõne alla *õpetajate palkade normeerimiseküsimus*. Võetakse vastu järgmine resolutsioon:

„*Eesti Õpetajate Liidu asemikkudekogu koosolek 15. aug. s. a. rõhutab, et õpetajate palgad kaugeltki ei vasta praegusele elukallidusele, mispärast on tarvilik õpetajate palkade uuesti normeerimine vastavalt elukallidusele ning ühtlasi palkade valoriseerimine, et ära hoida tulevikus palkade mahajäämist elukallidusest. Asemikkudekogu kohustab E. Ö. L. juhutust nende nõudmiste läbiviimiseks tarvilikke samme astuma.*“

Pärast mandaatkommissjoni aruannet asutakse *Liidu juhutuse valimisele*. Sennise juhutuse poolt tehakse ettepanek juhutuse liigete arvu suurendada 15-ni (senni oli 11); nendest tuleks vähemalt 3 valida Tartust, et oleks võimalik konstrueerida neist üks toimkond. *M. Väli* teeb ette-

paneku valida juhatusse liikmeid ka maakondadest. Otsustatakse valida 17-liikmeline juhatus, nimelt Tallinnast—10 liiget Tartust,—3 ja maakondadest 4. Et põhikirja järele juhatuse koosolek on otsusvõime, kui pooled juhatuse asukohas elavaist liigetest koos, oleks kiirema iseloomuga küsimuste otsustamine võimalik Tallinnas asuvate liigete poolt, kuna suuremate küsimuste otsustamiseks tuleks kokku kutsuda juhatus terves koosseisus ja harvemalt.

Pärast viieminutilist vaheaega seatakse ülesse järgmised kandidaadid:

Tallinnast: E. Martinson, A. Janson, M. Välbe, J. Unt, J. Kana, J. Rummo, J. Piiskar, A. Möller, N. Neuhaus, V. Peet, Grünthal, prl. Pedussaar pr. Dormidontov, A. Kärk, J. Kents, J. Tamm, J. Sihver.

Tartust: K. Treffner, P. Treiberg, G. Markus, M. Reinik, ja Tubin.

Maakondadest: M. Väli, P. Pedisson, E. Glück, Meerits, P. Rängel ja J. Välbe.

Salajasel hääletamisel saavad hääli ja on juhatuse liikmed:

<i>Tallinnast:</i> E. Martinson	— 16	häält
J. Rummo	— 16	"
pr. Dormidontov	— 15	"
M. Välbe	— 14	"
J. Piiskar	— 14	"
J. Kents	— 14	"
J. Kana	— 13	"
V. Peet	— 12	"
A. Janson	— 11	"
J. Sihver	— 8	"

Kandidaatideks: J. Tamm, J. Unt, A. Möller, Grünthal ja prl. Pedussaar.

Tartust: K. Treffner — 16 häält
G. Markus — 13 "
P. Treiberg — 12 "

Kandidaatideks: Tubin ja Reinik.

Maakondadest: P. Rängel — 12 häält
M. Väli — 11 "
J. Välbe — 11 "
P. Pedisson — 10 "

Kandidaatideks: Meerits ja Glück.

Revisjonkommisjoni valitakse: N. Neuhaus, J. Timson, D. Treimann, J. Lindman ja J. Depman.

Peale valimisi võetakse vastu ja kinnitatakse referendi J. Piiskari ettepanekul *toetuskapitali kodukord* ja *õpetajate omavaheline kohtute kord*. Toetus-

kapitali juhatusse valitakse A. Kärk, G. Hion, ja D. Treimann.

Ajakirja „Kasvatuse“ väljaandmise küsimuses 1925 aastal otsustatakse J. Rummo ettepanekul:

1. Põhimõtteliselt nõus olla E. Ö. L. juhatuse kavatsusega „Kasvatust“ välja anda 1925 a. suurendatult ühe poogna võrra, kui võimalik;

2. Lubada tarviduse korral tellimishinda tõsta 20% sennisest hinnast.

3. Kui asemikkudekogu enne 1. jaanuari 1925 a. kokku ei tule, siis Liidu juhatust volitada „Kasvatuse“ eelarve kokku seadma ja seda teostama hakata asemikkudekogu eelsanktsiooni ootamata, andes eelarve kinnitamiseks järgmisele asemikkudekogu koosolekule.

Tartumaa Õpetajate Liidu asemik K. Neumann algatab *koolimaade küsimuse*, pannes ette seisukoht võtta põllutöoministeriumi kavatsuse kohta koolimaa normi vähendamise asjus. Peale läbirääkimisi võetakse vastu otsus, mille järele E. Ö. L. juhatust kohustatakse muretsema põllutöoministeriumilt lähemaid andmeid kavatsuse kohta ja need teatavaks teha kohalikele liitudele ja ühinguile.

Koosolek lõpeb kell 3 p. l.

—0.

Eesti Õpetajate Liidu juhatuse koosolek

peeti läinud kuu 26-dal Liidu ruumes. Osa võtsid E. Martinson, M. Välbe, A. Janson, J. Rummo, J. Sihver, J. Piiskar, J. Kents, J. Kana, J. Tamm ja pr. Dormidontova — Tallinnast; K. Treffner ja E. Markus — Tartust; P. Pedisson — Virumaalt; M. Väli — Järvamaalt.

Sel koosolekul harutati läbi ja kinnitati Liidu juhatuse poolt toimkondade koosseisud ja töökavad. Toimkondade töökavad ja sennise tegevuse ülevaated annavad läbilõike Liidus praegu teoksil olevaist ja lähema tuleviku kavatsusist, mis pärast selle koosoleku kirjeldusel veidi pikemalt peatume.

Sekretariaat peab igal nädalal koosoleku. Kunni 26. oktoobrini on ta läbi harutanud ja otsustanud 12 eriküsimust. Neist oleksid tähtsamad: VII. üleriikliku õpetajate kongressi kava, väljamaalt tellitavate õpperaamatute küsimus, avalik

küsimine N. Kann'ile tema kirjutuse puhul „Päevalehes“ „Algkooliõpetajate ettevalmistamisest“, Saaremaa õpetajate-päevast osavõtmine referendi saates ja m. Sekretariaati juhib Liidu esimees E. Martinson.

Pedagoogiline toimikond töötab käesoleval aastal Tartus — K. Treffneri juhatusel. Toimikond kavatses korraldada lähemal ajal ankeedi õpetajaskonnas, et selgusele jõuda õpetajate hulgas praegusel ajal põlevamate pedagoogilis-metoodiliste küsimuste üle. Muuseas loodab toimikond ankeedi kaudu saada asjalikke andmeid praeguste algkooli õppekavade otstarbelevastavusest, kõrvuseadmiseks ja üksikasjalikumaks viimistlemiseks eriainate õpetajate kongressidel nende kohta vastuvõetud resolutsioonidega. Samuti on toimikonnas eeltööd käimas õpilastele raamatukogudest lugemiseks antavate raamatute nimestikkude kokkuseadmiseks õppeaastate järele, mille järele on tarvidus ammugi.

Õpetajate edasiharimiseküsimuse arendamises tahab toimikond, kontaktis töötades haridusministeeriumiga ja ülikooliga, kindlama süsteemi luua, kuna see sennini mõnelgi puhul juhuslikku ilmet kandis. Koolikirjanduse ja õppevahendite teadvusega tarvitamise hõlbustamiseks kavatses toimikond tuua ülevaateid üksikute õppeainete järele.

Ka leiab toimikond tarvilikuks kirjutamise küsimus algkoolis otsustavale kaalumisele võtta ja ses asjas vajalik ühtlus taotleda. Praegu valitseb koolis kirjutamise viisides õige kirju kesidus püst-, läng-, ümar- jne. kirja näol.

„Kasvatuse“ toimetuse esitisel otsustab Liidu juhatus ajakirja eeloleva aasta 1 jaanuarist poole poogna võrra suurendada tellimishinda tõstes 500-lt 600 margale aastas. Kuna praegusel ajal metoodiliste kirjatööde kirjutamine raamatuturul täitsa seisus on, siis püüab „Kasvatus“ lisatud osas tuua võimaluse piires pikemaid metoodilisi töid. Uutest osadest leiaksid tuleval aastal „Kasvatuse“ ruumi:

1) Kooli- ja haritustöö alal antavate määruste, korralduste ja juhtnõrde sisulised kokkuvõtted, kui viimased on enam-vähem üldise tähtsusega, kitsamaid ring-

kondi puudutavaist korraldusist tehakse ainult loetelu mõnesõnalise sisu äramääramisega.

2) Perioodilised ülevaated ajakirjandusest kooliellu ja haridustõhe puutuvast osast iga 3-4 kuu järele.

3) Koolitoast; siin tuuakse vaat-luseid ja tähelepanekuid, katseid ja nende tagajärgi tänapäeva tegelikust koolitööst.

4) Juhatused õppevahendite valmistamiseks kodusel viisil õppeainete järele.

5) Küsimiste ja kostmiste osa, kui see kaastöölise ja lugejaskonna poolt tarvitamist leiab.

Loeteldud osade sissevõtmise ettepanekuga esinemisel on toimetust arvestanud lugejaskonna poolt äsja korraldatud ankeedi kaudu esitatud soovidega. Enam tähelepanu tahetakse muuhulgas pühendada ka puhtkasvatustöökudele küsimustele koolis ja *enne kooli*.

„Kasvatuse“ toimetuses on E. Martinson — toimetajana ja J. Tamm — abitoimetajana.

Kooli- ja kutsetoimikond peab koosolekuid igal neljapäeval kl. 7. Sennini on toimikond 4 koosolekul 26 eriküsimust lähi harutanud. Tema tegevusalasse kuuluvad kutsehuvilised, organiseerimise ja koolikorraldustöökude küsimused.

Praegu on toimikonnal käsil mitmed kutsehuvilised ja organiseerimistöökude küsimused. Neist oleks nimetada:

a) juhatuskirja valmistamine pensioniseaduse käsitamiseks;

b) õpetajate ametisse ja lahti registreerimise küsimuse selgitamine ning vastavate ettepanekute väljatöötamine;

c) õpetajate maaküsimus;

d) õpetajate lastele maksuta kesk-kooli võimaldamise küsimus;

e) seminari õpilastele koolitöö pealtkuulamise määruste kava harutamine;

f) õpetajatepäevade ja organisatsioonide tegelaste kursuste ettevalmistamine ning korraldamise eeltööd;

g) omavaheliste kohtute organiseerimine;

h) liitude ja ühingute aruannete läbitöötamine;

i) E. O. L. aastaraamatu kokkuseadmine;

j) Võru seminari Õpetajate Ühingu ja maakonnaliidu vahekorra lahendamine.

Õpetajate organisatsioonide tegevuse elustamiseks ja nende sisemise asjaajamise ühtlustamiseks ning paremaks korraldamiseks on mõeldud pt. f all nimetatud organisatsioonide tegelaste kursused. Kursustel tulevad käsitlemisele järgmised küsimused:

1. Koosolekute ettevalmistamine ja koosolekute pidamine.
2. Organisatsiooni kirjavahetuse, arvepidamise, liigete registreerimise ja liikmemaksu õiendamise korraldus.
3. Aruannete kokkuseadmine ja nende esitamine.
4. Organisatsioonide esitajate ülesanded koolivalitsustes ja teistes organisatsioonides.
5. Organisatsioonide töökava ja töökorraldus.
6. Informatsioon ja kroonika.
7. Arhiivi korraldamine.
8. Organisatsioonide töötaktika ja läbikäimine teiste asutuste ja organisatsioonidega.
9. Omavahelised kohtud.

Kursused korraldatakse käesoleval tegevusaastal Võrus, Pärnus või Viljandis, Haapsalus ja Tallinnas.

Pt. i all nimetatud E. Õp. L. aastaraamat sisuneks umbes järgmistest osadest:

1. Kool, koolipoliitika ja õpetajakond 1923/24 a.
2. Eesti Õpetajate Liit 1923/24 a. (tegevuseülevaade).
3. Õpetajaskonna majanduslikud ettevõtted.
4. Kool ja õpetajakond ajakirjanduse valgustusel 1923/24 a.
5. Õpetaja õiguslik seisukord maksivate seaduste ja määruste järele.
6. Naabermaade õpetajaist ja nende organisatsioonidest.
7. Surma läbi 1923/24 a. lahkunud liigete pildid.
8. Tabelid ja diagrammid.

Suuruselt oleks aastaraamat 3—4 trükipoognat.

Kooli- ja kutsetoimkonna juhatajaiks on M. Välb ja J. Piiskar, sekretärideks J. Sihver ja J. Tamm.

Majandustoimkond hoolitseb Liidu majandusliku külje eest. Tema töökavas on abinõude otsimine Liidu sissetulekute

suurendamiseks, õpetajate maja ehitamise võimaluste selgitamine, kooperatiivsel alusel seisvate õpetajaskonna ettevõtete tegevuse elustamine jne.

Toimkonda juhatab J. Kana.

Liidu juhatus kinnitab sekretariaadilt E. Martinsoni kokkuseadel esitatud VII üleriikliku õpetajate kongressi esialgse töökava. Selle järele tuleksid kongressil käsitlemisele järgmised küsimused:

I.

Koolikorraldus.

1. Avalikkude algkoolide seaduses ettenähtud hariduselised asutused ja nende rutulise ellukutumise hädatarvilikkus.
2. Meie poliitiliste erakondade, avaliku arvamise ja laiemate rahvalhulkade seisukoht alghariduse süvendamise asjus.
3. Koolimajad, koolivõrk, tervishoidlikud tingimused, õppevahendid.
4. Kooliskäimise võimaldamine kehvemaile õpilasile.
5. Kooli juhtivad ning korraldavad asutused ja isikud, nende kokkusead, tegevus; seadused, määrused, korraldus, õppekavad (vahekorde kutse- ja keskkooliga).
6. Algkooli õpetajad.

II.

Õpetajate edasiharimine.

Keskkooli usuõpetuse kava asjus, mis pedagoogilisele toimkonnale seisukohavõtmiseks oli saadetud, on toimkond arvamisel, et nimetatud kavas, võrreldes algkooli usuõpetuse kavaga, on märgata edusamme, kuid õpetajate viimase üleriikliku kongressi otsustega ei ole ta kokkukõlas ja ei saa seepärast õpetajaskonda rahuldada. Liidu juhatus ühineb selle seisukohaga.

Võru õpetajate seminari õpetajaskond on loonud uue organisatsiooni „Võru Seminari Õpetajate Ühingu“ nime all. Ühingu ellukutumiseks andsid tõeke Võru õpetajaskonnas ette tulnud vahejuhtumised. Ühingu põhikiri on registreeritud, kuid Võru maakonna õpetajate Liit keeldus Ühingu enda liikmeks võtmast. Ühingu pöördub sooviavaldusega E. Õp. Liidu juhatuse poole, et see tema otsesel teel enda liikmeks registreeriks. Et küsimus laiaulatusliku tähtsusega, puudutades Eesti õpetajaskonna organi-

seerimise põhijooni, siis otsustab Liidu juhatus, ära kuulates koosolekul viibiva Võru Sem. Õp. Ühingu asutamise mõtte algataja J. Käis'i seletuse, saata Võrru E. Õp. Liidu poolt kaks esitajat kohal tutvuma õpetajaskonna meeleoluga ja nende motiividega, mis koostöötamist ei võimalda ja tõuke andsid eri ühingu loomiseks. Alles pärast seda tuleks küsimus E. Õp. Liidu juhatuses lõpulikule otsustamisele.

Eeloleval jõuluvaheajal korraldab Liidu juhatus õp. seltside ja organisatsioonide tegelaste nõupidamise õpetajaskonna koöperatiiv-ettevõtete küsimuse selgitamiseks.

Kuna riigiteenijaile ühekordse palgalisa andmiseküsimus poole kuupalga suurus praegu kaalumisel on, otsustab E. õp. Liidu juhatus õpetajaile palgalisa samal määral nõuda.

Koosolek kestis hom. kella 11 kunni kl. 6-ni õhtul. —m.

Pärnu Õpetajate Ühingu aasta-peakoosolek.

Koosolek peeti 5. okt. Ühisgümnaasiumi ruumes. Kokku oli tulnud 26. liiget. Koosoleku juhatajaks valiti õp. A. Tamm, protokolli kirjutajaks õp. J. Kornfeldt.

Võeti vastu 4 uut liiget.

Läinud tegevusaasta aruande kandis ette ühingu esimees, koolinõunik J. Estam

Liikmeid on ühingul 62, üldkoosolekuid peetud 1, juhatuses koosolekuid 4, näitustoimkonna koosolekuid 7, referaate 1. Korraldati kevade koolinäitus, valiti eksponaadid ja võeti osa ülemaalisest näitusest. Ühingu tegevusaasta ühtlustati keskliiduga ja registreeriti vastav muudatus põhikirjas.

Raamatukogus on 452 raamatut 881 köites.

Tegeliku lugeja kohta tuli

venekeelseid	15	kõidet,
eestikeelseid	2	"
saksakeelseid	7	"

Lugejate pere moodustab 30% liikmete arvust.

Kassas oli sularaha aasta algul 10.923.90

Hoiusummad ja väärtpaberid 25.941.—

Sisse tulnud: liikmemaksu 12.845.—

Kirjanduse realiseerimisest 3.675.—

Raamatukogu arvel 3.50.—

Preemiad, osakasud, toetused, % 5.698.—

Kokku 59.432 90

Kulud:

Raamatukogu täiendamine	2.350.—
Teenijatele	1.000.—
Toetused	2.000.—
Keskliidu liikmemaks	3.350.—
Sõidud	2.387.60
Kirjanduse eest „Kasvatusele“	10.420.—
Kantselei kulud	425.—
Muud kulud	8.446.—

Kokku 30.378.60

Kassa saldo 29.054.30

Kokku 59.432.90

Aruanded võeti ühel häälel vastu.

1924—1925 a. tegevuskavasse võeti:

1. Ühingu raamatukogu täiendamine.
2. Ühingu varanduse valitsemine, inventaari täiendamine, raamatute köitmine, hoiusummade korraldamine.
3. Referaatide korraldamine ja sektsioonide tööde edasiviimine.
4. „Kasvatuse“ väljaannete realiseerimine.

Peale selle soovitati:

1. Pedagog. keskmuseumi asutamisküsimus uuesti algatada.
2. Ühingu kodukorra väljatöötamisele asuda.
3. Ühingu korteri küsimus kaalumisele võtta.

Liikmemaksuks määrati palgaastmete järele:

1—4 aste 400 mrk.

5—6 „ 300 „

7—8 „ 200 „

9—11 „ 150 „

maalt liigetele 120 „

Tähtajad: I. pool 1. novembriks, II. pool 1. märtsiks.

Eelarve võeti vastu järgmisel kujul:

Kulud:

Keskliidu liikmemaks	6.700.—
Kantseleikulud	1.000.—
Raamatukogu	15.000.—
Teenijatele	600.—
Esituskulud	2.000.—
Raamatute köitmine	2.000.—
Raamatukogu hoidjatele	3.000.—
Tagavarakapitali arvele „Kasvatuse“ väljaannete realiseerimise fond	17.000.—
Muud kulud	1.200.—
	<hr/>
	48.500.—

Tulud :	
Liikmemaksu	19.320.—
Kirjanduse realiseerimisest	10.000.—
Mitmesugused tulud :	
%%, osakasu	1.526.—
Eelmise aasta saldo	17.654.—
	<hr/>
	48.500.—

Juhatusse liigeteks valiti kinnisel hääletamisel : J. Noppel, J. Udikas, E. Saar, A. Tamm ja G. Mälk.

Kandidaatideks: A. Ruul ja J. Torokoff. Revisjonikomisjoni : M. Aitsam, J. Torokoff ja J. Mühlbach.

Kandidaatideks : M. Podrätshik ja O. Jannsen.

Raamatukogu hoidjateks valiti A. Nigossou ja pr. Hansen.

Moodustati 10 liikmeline pidutoimkond

Läbirääkimistel otsustati esineda linna koolivalitsusele sooviavaldusega, et õpilastele korraldataks Endla teatri poolt näitemänge, noorematele muinasjutulisi, vanematele õpilastele harilikust repertuaarist igakordse valikuga, kusjuures linnavalitsus puudujääkide eest vastutuse enda peale võtaks.

Uus juhatus jaotas oma vahel ametid järgmiselt: esimeheks J. Udikas, esimehe abiks G. Mälk, laekahoidjaks J. Noppel, kirjatoimetajaks E. Saar, kirjatoimetaja abiks A. Tamm.

Kuresaare õpetajate ühingu aasta-peakoosolek

oli 20. oktoobril s. a. Saaremaa Eesti Ühisgümnaasiumi ruumes. Kokku oli tulnud umbes 20 õpetajat. Juhatas V. Paivel, protokolleeris J. Tarkpea. Ühingu 1924 a. I poole tegevuse aruande kandis ette esimees P. Varest, kassa aruande — J. Tarkpea. 1923 a. ja 1924 a. I poole tegevuses on tähelepanuväärt referaatide korraldamine (A. Klauren — „reisimuljetest Saksa maal,“ N. Bäuerle — „Vana testament.“ Ed. Pukk — „Einstein'i relatiivsuse teooria“).

1924/25 a. tegevuskavasse võeti 1) teaduslikkude loengute korraldamine kinoetendustega, 2) üldhariduslikkude kursuste korraldamine 3) referaadid õpetajaile.

Eelarve seati kokku 7500 mk. suurus.

Juhatusse valiti: P. Varest, G. Kukk, V. Paivel, Dr. Graf ja V. Jõgi, kand. prl. Elendt ja Ludvig.

Läbirääkimistel otsustati juhatusesele ülesandeks teha ühingu kroonik ametisse seada.

Õpetajate maade asjus otsustati nõuda, et maal õpetajaile maad jäetakse av. algk. sead. § 29 ettenähtud normides. Kuna maal õpetajail maa lisisissetulekuid annab, tuleb tungivalt nõuda, et linna õpetajate palka tõstetakse, sest praegu on linna õpetajad majanduslikult palju halvemas seisukorras, kui maal, kus õppeaeg lühem, õpetajal prii korter ja maa tarvitada. Ühtlasi otsustati haridusministeeriumis samme astuda, et Kuresaare linn elu kalliduse suhtes I järku arvatakse, sest suvitajate tõttu on siin korterid kallid, igal kevadel tuleb üürnikkude valjatõstmise ette, et kortereid suvitajaile vabastada. Esimesejärgu toiduained (isegi leib) on Kuresaares kallimad, kui Tallinnas, rääkimata vabrikusaadustest, mis siin on suure veokulu tõttu alati kallimad. Hindade tõstmise puhul sammub Kuresaar alati esimeses reas.

Mõned Kaarma-Suurevalla õp. ühingu liikmed soovivad teada, kas võtaks Kuresaare õp. ühing neid liikmeks vastu sel korral, kui Kaarma-Suurevalla õp. ühing tegevuse lõpetab. Otsustati sel puhul K. S. valla õpetajaid ühingusse vastu võtta.

S. Õ. Ü. L. Kroonik.

Eesti Haridusliidu asemikkudekogu esimene koosolek

oli 1. nov. s. a. Tallinnas. Osa võtsid 31 mitmesuguste haridusliste organisatsioonide esitajat üle maa.

Haridusliit, mis läinud aasta jõuluaheajal Tartus peetud hariduskongressil ellu kutsuti, seab endale ülesandeks vabaharidustöö korraldamise ja juhtimise kogu Eestis. Liidu põhikiri registreeriti Tallinna-Haapsalu rahukogu poolt käesoleva aasta 5. septembril. Praegu on Liidu liigeteks 22 hariduselist organisatsiooni. Esialgne eearve eelolevaks tegevusaastaks viidi tasakaalu 1.800.000 margale, sealhulgas loengute korraldamiseks 1.500.000 marka (6000 loengut a 250 mrk.). Liikmemaksu alammääraks

kinnitab asemikkudekogu 300 marka, et ei tekiks ainelisi raskuseid vähematele organisatsioonidele liikmeks astumisel. Sennini töötas Tallinna Rahvaülikoolide Seltsi juures ülemaalse välisharidustöö korraldamise otstarbel haridusbüroo. Et haridusbüroo funktsioonid haridusliidu juhatusesse üle lähevad, siis on loota, et haridusministeeriumi poolt büroole määratud toetussummad ka Haridusliidule üle antakse, mis suure osa Liidu eelarves ettenähtud kuludest katavad.

Ühtlasi otsustab asemikkudekogu pöörduda haridusministeeriumi poole soovivaldusega, et kõik haridustedendavateks otstarveteks määratavad toetussummad edaspidi Haridusliidu kaudu määrataks.

Haridusliidu juhatusesse valitakse: Annusson, Summer, Ernits, Schulbach, Rosenberg, Vender; kandidaatideks: Depman ja Martof; revisjonikomisjoni: Oksa, Roosenthal, Reeben; kandidaati-deks Ilus ja Veiderman. —m.

Kroonika.

Õpetaja Villem Johanson 30-aastane ametijubel.

1. novembril s. a. pühitses praegune Tallinna linna 21. algkooli õpetaja V. Johanson oma 30-aastast ametijubeli.

V. Johanson on sündinud 1875 a. Narva-Jõesuus. 1894 a. lõpetas ta ühte aegu E. Martinsoniga Tartu Õpetajate Seminari. Sama aasta sügisel asub ta Selliküla ministeeriumikooli ametisse, töötades siin ühe aasta. Selle järele töötab ta viis aastat Jõhvi tolle aegses ministeeriumikoolis, kust ta 1900 aastal Tallinna J. Umblija erakooli õpetajaks tuleb. 1903 a. määratakse ta Tallinna II kroonualgkooli, pärastisse linna 21. algkooli, kus ta tänapäevani töötab.

Nii jubilaari ametikäik lühidalt. Muidugi ei ütle see kokkusurutud ametikohtade loetelu kellegile, peale jubilaari enese, palju: ei saa tõusta mingi tundeid ega tekkida siduvaid mälestusi kõrvalseisjal. Kuid teha 30 aastat koolitööd, üleelada seejuures perekondlikke katastroofe ja katastroofe enda tervise suhtes ja vaatamata kõigile ikkagi haruldase kohusetruudusega ja ennast-salgava hoolsusega koolitöö juures püsida — on asi, millega igaüks toime ei saa. On tegemist inimesega, kelle sitkuse ja visaduse allikad tunduvad ammutamatuina.

V. Johanson pole kunagi tegutsenud suurte hulkade juhina ehk tooniandjana ei koolipõllul ega seltskondlikus elus. Ta on teinud igapäevast koolitööd töö enda pärast. Kuid kõigi laiemates hulkades suurte lainete lööjate ja sädelevate mõtete õhutajate kõrval pole kaugeltki vähem hinnatavad need väikeste virvenduste tekitajad, tasa-pisi urgitsevad töö-rotid, kes tööd koolipõllul töö enda pärast teevad.

Enda 30-aastasest koolitööst on V. Johanson suurema osa ajast pühendanud käsitöö kui aine õpetamisele. Sellel alal täiendas ta end Peterburis vastavatel kursustel ja Tallinna II. kroonu-alkkooli, pärastisesse linna 21. algkooli tööle asudes, seadis ta siin esimesena Tallinna algkoolidest kõigi abinõudega varustatud puutöö-klassi sisse. Sama ainet õpetab ta praegu Tallinna linna 21. algkoolis tema enda hoolel ja korraldusel sissesetatud puu- ja rauatöö klassis. Täie andumusega oma ainet käsitades on V. Johanson jõudnud õpilaste armastuse ja huvi käsitöö vastu äratada. Nende huvist käsitöö vastu annab tunnistuse juba see, et õpilased puhkudel, kui käsitöö tund mõnesugustel põhjustel ära peab jääma, tugevate protestidega selle teadaande vastu võtavad. Niipaljuks jooni V. Johansonist, kui koolimehest.

Ametivennad ja kaastöötajad tunnevad V. Johansonit, kui alati kohusetruud ja vastutulelikku inimest.

Tervitusi ühes kingitustega ja lilledega töid jubilaarile juubelpäevaks praegused kaastöötajad 21. algkoolis, Tallinna Õpetajate Selts ja endised ametivennad. —m.

Ankeedi eesti keele õppekavade kohta

korraldab Tallinna Õpetajate Seltsi eesti keele sektsioon. Ankeetlehed on laiali saadetud koolide õpetajate nõukogudele. Neis palutakse teateid selle kohta, kas praegused eesti keele õppekavad rahuldavad õpetajaid ja vastasel korral, mis tuleks seal muuta, ära jätta või juure lisada. Sektsiooni juhatajaks on E. Peterson. —m.

Võimlemisõpetajate kongress

kavatsetakse pidada jõuluvaheajal.

Teadaanded olla osaliselt juba laiali saadetud. Referente ei olla veel kindlaks määratud, praegu peetavat nendega alles läbirääkimisi. Ka on kongressikorraldajad kongressi välja kuulutanud, ilma et see küsimus Tallinna Õp. Seltsis ja E. Õp. Liidus harutusel oleks olnud.

Need asjaolud sunnivad kavatsetud kongressi kordaminekus kahtlema. —m.

Tallinna õpetajate-jubilaaride austamisõhtu

peeti 15. skp. Rauda tän. koolimajas. Paar aastat tagasi korraldas Tallinna Õpetajate Selts sellesarnase õhtu. Selle aja jooksul on jubilaar-õpetajaid, kes 25, 30, 35, 40 või 45 aastat koolitööd teinud, umbes 40 ümber kogunud. Nende austamiseks oli nimetatud õhtu korraldatud. Õhtu kavas olid tervitused jubilaaridele, deklamatsioonid, muusikalised ettekanded, rahvatantsud ja ühine eine. Juubilaaridele annetati lilli. Koosviibimine kestis kella 3 hommikul. Järgmisel päeval pildistati jubilaarid ühiselt.

Sarnane õpetajate-jubilaaride austamisõhtute korraldamine näib Tallinna Õpetajate Seltsil ilusaks traditsiooniks muutuvat. —m.

Mõned soovivad ingliskeelsed raamatud ja ajakirjad.

J. Lang.

„The Teachers' World“ ilmub kord nädalas 48 leheküljelise numbrina ja sisaldab eneses väga mitmekesiseid kirjutusi. Alguses üldisema sisuga kirjutus (juhtkiri), siis kasvatusküsimuste nädala ülevaade, uute raamatutega tutvustamine, mitmesugused materjalid loodusloo, füüsika, keemia, käsitöö, matemaatika, joonistamise jne. käsitamiseks eel- ja algkoolis, küsimused ja kostmised, laste jutud jne. Nagu näha, peab eestkätt algõpetust silmas. Umbes poole sisust moodustavad mitmet liiki kuulutused, kus ka värsked daamide moodid ei puudu. Rikkalikult illustreeritud. Üldse tüübiline inglise ajakiri oma mitmekesise ja kirju sisu suhtes. Tellimishind 17 sh. 4 d. (umbes 1700 Emk. aastas).

„The Journal of Education“ on kuukiri, ilmub iga kuu esimesel päeval (Tartu jõuab juba 5-dal), oma harvema ilmumise tõttu käsitab vähem jooksvaid küsimusi, selle asemel pakub enam üldise iseloomuga ülevaateid. Illustreerimata. Numbril suurus umbes 80 lehekülge, rohkesti kuulutusi. Käsitab eestkätt keskkooli küsimusi. Tellimishind 10 sh. (umbes 900 Emk.) aastas.

Peale nende on pedagoogilistest ajakirjadest soovitavad järgmised:

1) Educational Times. Monthly. London: S. Birch, 23 Southampton Street, W. C. 1.

Kuukiri. Tellimishind 7 sh. 6 d. (umbes 700 Emk.) aastas.

2) Times Educational Supplement. Weekly. London: Times Office, Printing House Square, E. C. 4.

Nädalaleht. Üksiku numbril hind 3 d. (umbes 25 Emk.).

Kahte viimast ajakirja ise tarvitanud ei ole, kuid neid soovib inglise haridusministeerium väljamaalastele inglise koolioludega tutvunemiseks. Arvan, et see soovitus küllalt mõõduandev tohiks olla.

Mis puutub poliitilistesse lehtedesse, siis ei ole päevalehtede tellimine otsustarbekohane, sest teated lähevad vanaks, materjali liig palju — ei jõua läbi lugeda, kulukas. Küll on aga soovitav keeleõppimise ja inglise avalikust elust

teatud ülevaate saamise otstarbel nädalalehte tellida; nad on harilikult rikkalikult illustreeritud ja pakuvad huvitava ülevaate läinud nädala päevasündmustest. Meie inglise saadiku Dr. O. Kallas'e arvates on selleks kõige kohasem Sunday Times, mille üksiknumbril hind 2 d. (umbes 17 Emk.). See on täitsa iseseisev ajakiri, millel kuulsa poliitikalehe Times'iga midagi ühist pole.

Asjaajamise lihtsustamise otstarbel on soovitatav ajakirjade tellimisi toimetada mitte otsekohe, vaid raamatukaupluste kaudu.

Inglise kooliküsimusi käsitavatest raamatutest juhin tähelepanu järgmistele.

Education Act, 1921. Hind 3 sh. See on inglise viimane laiaulatuseline hariduseseadus, mis kõigi varem ilmunud seaduste kokkuvõtte pakub. Käsitab kesk- ja kohalikke hariduse eest hoolitsevaid orgaane, nende korraldust ja võimupiire, alg- ning kõrgema hariduse korraldust, koolikohustuse ja rahalise toetusega seotud küsimusi jne.

Elementary Schools Handbook. London County Council, 1923. Hind 3 sh. 6 d. See raamat sisaldab kõik tähtsamad Londoni Hariduskomisjoni määrused, mis algkooli tegevust reguleerivad. Pakub väga palju huvitavat materjali inglise algkooli sisemise korra tundmaõppimiseks ja võrdlemiseks meie omaga.

Suggestions for the consideration of teachers and others concerned in the work of public elementary schools. Board of Education, 1923. 150 lhk. Hind 9 d. See haridusministeeriumi väljaanne sisaldab eneses põhjalikud seletuskirjad kõigi algkooli õppeainete kohta.

Differentiation of Curricula between the Sexes in Secondary Schools. Board of Education, 1923. 194 lhk. Hind 2 sh. 9 d. Raamat sisaldab eneses põhjaliku ja mitmekülgse käsituse tütarlaste ja poeglaste keskkoolide õppekavade vahedest. See on õieti aruanne, mille on kokku seadnud haridusministeeriumi poolt mainitud küsimuse uurimiseks nimetatud 21 liikmeline komisjon. Ühisja lahuskooli küsimuse selgitamiseks leidub siin väga palju väärtuslikku materjali.

Natural science in education. His Majesty's Stationery Office, 1918. 272 lhk. Hind 1 sh. 6 d. Selles raamatus leiame peaministri poolt 1916. a. nimetatud asjatundjatest (kokku 18) koosneva komisjoni aruande loodusteaduste õpetamise kohta Suur-Britannias, mis mitmekesist loodusteaduste õpetamisega seotud materjali pakub.

Samalaadilist materjali vastavates ainetes pakuvad ka kolme teise uurimiskomisjoni tööd:

Modern Studies. Report of the Committee on the position of modern languages in the educational system of Great Britain. Hind 1 sh. 6 d.

Teaching of English in England. Report of the departmental committee. Hind 1 sh. 6 d.

Classics in Education. Samuti riigi väljaanne. Hind 2 sh.

Keskooli vanemate klasside õpilastele pakub head lugemismaterjali seeria *Rambles Amon Our Industries*, Blackie and Son väljaanne Londonis. Siin on igale tähtsamale tööstusharule oma väikene raamat pühendatud. Paksus 80 lehekülge, rikkalikult illustreeritud, harilikult 4 värvilist pilti täie lehekülje suurus, paber hea, köide vastupidav pehmete riidest kaantega, hind 1 shilling (umbes 90 Emk.) anne. Nimetan siin mõned huvitavamad neist: Our Railways, Coal and the Miner, Paper and Printing, Cotton and the Spinner, Iron and its Workers, The Airman and his Craft jne.

Samuti võib soovitada tähtsate meeste elulugude seeriat Pioneers of Progress, mis Society for Promoting Christian Knowledge'i poolt Londonis välja antakse. Üldse on väga raske head biograafilist lugemismaterjali saada. Eesti keeles ei ole meie kahjuks veel nii kaugele jõudnud. Ainult G. Galilei kohta on meil K. Lutsu poolt kirjutatud korralik biograafia olemas. Tuleks selles sihis küll midagi tegema hakata. Et meil ka võõra keele õppimiseks huvitavat ja arenemisastmele vastavat lugemismaterjali tarvis läheb, siis teenivad võõrakeelsed biograafilised seeriad samuti tähelepanu. Minu teada puudub saksa, prantsuse ja

inglise keeles nii laiaulatuseline ja võrdlemise hea tähtsate meeste elulugude seeria, nagu seda vene keeles on Pavlenkovi Жизнь замѣчательныхъ людей. Kuid sellest, mis olemas, võib inglis-

keelest Pioneers of Progress'i seeriat soovitada, näiteks: Michael Faraday, Archimedes, The Copernicus of Antiquity (Aristarchus of Samos), Alfred Russel, Wallace, Galileo, Kepler, Herschel jne.

Karskus.

Võistluskirjutused noorsoole.

Käesolavaga kuulutab Eesti Noorsoo Karskusliit välja võistluskirjutused noorsoole järgmistele teemidele:

1. Missuguseid joomakombeid tuntakse Eestis?

2. Mis teaks jutustada külakõrtsi=esine lasilapuu?

Võistlusest osavõtmise tingimised on järgmised.

1. Esimesele teemile kirjutajate vanadus ei tohi olla 15. I. 1925 a. mitte üle 20-mne aasta. Kirjutajad käsitagu eestkäit oma tähelepanekuid elust ja ümbrusest ühtlasi pidagu silmas ka vastavat kirjandust.

2. Teisele teemile kirjutajate vanadus ei tohi olla 15. I. 25 a. mitte üle 17-mne aastat. Kirjutus võib enam-vähem ilukirjanduslikku laadi olla.

3. Autasuks annab Eesti Noorsoo Karskusliit paremate tööde eest autoritele vanemas rühmas:

I—3000 mrk., II—2000 mrk. ja III—1000 mrk.

Nooremas rühmas:

Kolme parema töö autoritele à mrk. 600 ja järgmise nelja töö autoritele à mrk. 400.

Peale nende kindlate auhindade võidakse määrata järgmiste paremate tööde autoritele jury äranägemisel erutus- auhinnaks kiituskirjad või karskuskirjandust.

Auhinnad antakse välja kirjanduse näol auhinnasaaja valiku järele.

4. Eesti Noorsoo Karskusliidul on õigus paremaid töid oma väljaandeks avaldada, nende eest tasu määrates

autoritele hariliku korra järele. Kõik võistluskirjutuste käsikirjad jäävad liidu arhiivi, kus nad alal hoitakse.

5. Võistluskirjutused tulevad mõne märgusõna all Eesti Noorsoo Karskusliidu juhatusele, aadressil: Tartu, postkast 86, saata hiljemalt 15. I. 1925 a. Kinnises ümbrikus tuleb juure lisada sama märgusõna all autori nimi, sündimisaeg, aadress, organisatsiooni nimi, kui autor sarnasesse kuulub, kool ja klass, kui autor õpilane. Ümbrik tuleb alles peale tööde hindamist avamisele. Auhinnata jäänud tööde ümbrikke üldse ei avata.

6. Esimesele teemile kirjutatud töid hindavad hr-d V. Ernits, dir. J. Tork, Dr. med. J. Vilms, J. Söödor ja A. Elango.

Teisele teemile kirjutatud töid hindavad hr-ad M. Kampmann, J. Elango ja n. E. Pedriks.

Eesti Noorsoo Karskusliit on asunud hoogsale organiseerimistööle. Tahetakse läbi käia kõik 6-kl. algkoolid ja, kuhu võimalik, Eesti Karskusliidu maakondlikud keskkorraldused luua.

Oktoobri kuu algul käidi läbi juba Järvamaa koolid. Sel puhul peeti Järvamaa kesk- ja 6-kl. algkoolides viie kõneleja poolt 36 õpilaskoosolekut 3446 õpilase osavõttel ja asutati 16 uut õpilaste karskusringi 694 liikmega, pandi mitmel pool asutamise mõte liikuma, kuna teostamine õpetajate hoolde jäi, ja elustati ka olemasolevate ringide tegevust.

Samal puhul peeti 23 rahvakoosolekut 1309 osavõtjaga koosolekuil selgitati käesoleva aja tähtsamaid ülesandeid ja koguti allkirju Karskusliidu nõudmistele, mis viimane Riigikogule esitanud.

Et praeguste sügiseste teede pärast

liikumine ühest kohast teise väga raskendatud, siis peab liidu juhatus kohaseks lendu jaanuari kuul jätkata, mil üliõpilased vabamari ja liikumisolud paremad.

Toimetusele saadetud kirjandus.

1. *Dr. W. A. Lay, Eksperimendaalne pedagoogika*, kolmanda väljaande järele tõlkinud *A. Koort*; „Odamees“, Tartu 1924, Carl Sarap, hind 180 mrk.
2. *Chr. Brüller, Väike arvaja III ja IV õppeaasta I osa*, Tallinna Eesti k/ü. 1924.
3. *A. Iwersen. Prantsuse keele õpiramat II jagu*, Tallinna Eesti k/ü. 1924.
4. *A. Tammann, Ühistegevus I vihk: tarvitajate ja sisseostu ühisused*, Noor-Eesti kirjastus Tartus, 1924.
5. *N. Kann. Saksa keele õpperaamat eesti algkoolidele I õppeaasta*, 3-as ümbertöötatud väljaanne, Tallinna Eesti k/ü., 1924.
6. *J. Oro, M. Nurmik, Aabits*, Tallinna Eesti k/ü., 1924.
7. *A. Rõuk, Looduslooline lugemik, III jagu*, autori kirjastus, Aegviidus, 1924.
8. *A. Rõuk, Aastaaegadele kohanemine loomariigis*, autori kirjastus, Aegviidus, 1924.
9. *A. Rõuk, Lindude pesitamise ja hoolitsemise poegade eest*, autori kirjastus, Aegviidus, 1924.
10. *A. Rõuk, Talv loomariigis*, autori kirjastus, Aegviidus, 1924.
11. *A. Rõuk, Taimed, putukad ja tuul*, autori kirjastus, Aegviidus, 1924.
12. *A. Rõuk, Kõrsviljad*, autori kirjastus, Aegviidus, 1924.
13. *A. Rõuk, Mesilased*, ainetel II ümbertöötatud trükk, autori kirjast., Aegviidus, 1924.
14. *J. Kõpp ja J. Järve, Usuõpetuse lugemik algkoolidele, I õppeaasta*, „Postimehe“ k/ü. Tartus, 1924.
15. *Saaremaa ja Muhu muinasjäänused*, Tartu Ülikooli arheoloogia kabineti toimetused II, „Odamees“ (Carl Sarap), Tartu 1924.
16. *Dr. phil. Aleks. Eisenschmidt'i elulugu ja tegevus*, Akadeemilise põllumajandusliku Seltsi ülesandel korraldanud P. Kõpp, Tartu 1924.

Õienduseks.

Eelmises „Kasvatuse“ numbris on trükivigu, mida lahkesti vabandada palume:

304 lhk. II v. 25 rida alt vahele jäänud „alg-“

304 lhk. II v. 23. rida alt 30% pro 3%

304 lhk. II v. 7. rida alt kõrgem pro nõrgem.

Toimetus.